

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»

Студентки 2 курсу МАП групи
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальності: 013 Початкова освіта
Підопригори Богдани Олександрівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник:
заслужений працівник культури
України, доцент
Вацьо Михайло Васильович

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
1.1. Дефінітивний аналіз поняття «естетичні почуття».....	7
1.2. Проблема формування естетичних почуттів молодших школярів в історії педагогічної думки.....	14
1.3. Виховний потенціал засобів музичного мистецтва у формуванні естетичних почуттів учнів.....	21
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
2.1. Діагностика сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва.....	28
2.2. Педагогічні умови формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.....	37
2.3. Зміст, форми й методи формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.....	44
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Сьогодні загальноосвітня школа має не лише забезпечити різнобічний розвиток індивідуальності учня на основі виявлення його задатків і здібностей, створення умов для їх самовизначення та самореалізації у професійному й особистісному вимірі, а й виховати особистість зі сформованою естетичною культурою, усталеними естетичними смаками, розвиненим почуттям прекрасного, здатну керуватися естетичними принципами у житті та творити за законами краси.

У Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття визначено основну мету навчання, яку спрямовано на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, «основними завданнями освітньої галузі «Мистецтво» у початковій школі є пробудження у дітей інтересів до мистецтва, залучення до художньо-творчої діяльності. Дана галузь спрямована на залучення школярів до творчої діяльності в музичному, образотворчому, хореографічному, театральному та екранних видах мистецтва. На основі такої взаємодії різних видів мистецтв у школярів формується цілісне художнє світосприймання і світовідчуття, система естетичних ідеалів і смаків, почуття реальної відповідальності та збереження культурних надбань суспільства» [25, с. 76].

Однією із ключових компетентностей Нової української школи є загальнокультурна грамотність: здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття засобами мистецтва [43].

Проблема естетичного виховання особистості засобами музичного мистецтва привертає увагу музикознавців, психологів, педагогів, які відзначають значущість цього виду мистецтва у формуванні естетичноціннісних орієнтацій учнів і розвиток її естетично-творчих потенцій, які визначають місце естетичного виховання в суспільному житті

та зв'язок з іншими видами виховної діяльності (Л. Виготський, Н. Ветлугіна, Т. Казакова, Т. Комарова, С. Коновець, Б. Неменський, Б. Юсов, П. Якобсон та ін.).

Видатні вчені О. Буров, Л. Волович, І. Долецька, М. Каган, Є. Квятковський, Л. Коган, А. Макаренко, В. Розумний, О. Семашко, В. Шестакова зробили значний внесок у розробку теорії естетичного виховання. Насамперед вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання підлітків у процесі навчання, а також низку підходів до вивчення проблеми естетичного розвитку особистості.

Але залишаються не до кінця розкритими питання естетичного виховання молодших школярів засобами музики, оскільки саме музика, торкаючись емоційної сфери людини, впливає на формування її моральних і естетичних смаків та ідеалів. Досліджувались лише окремі аспекти цієї проблеми: естетичне виховання школярів засобами народної музично-поетичної творчості (Б. Брилін, С. Горбенко, Т. Дорошенко, О. Лобова, В. Юцевич та інші); формування естетичної культури школярів засобами народної творчості (О. Маленицька); розвиток творчої активності у процесі навчання гри на народних музичних інструментах (В. Лабунець, І. Маринін).

Проблема використання музичного мистецтва у вихованні естетичних почуттів потребує подальшого опрацювання, оскільки попередні дослідження торкалися або загальних проблем естетичного виховання дітей, або фрагментів із системи естетичного виховання, чи методики роботи з вивчення музичного мистецтва та пізнавально-виховної значущості мистецтва в цілому. Чітко простежується невідповідність між теоретичною розробкою питань естетичного виховання (зокрема, виховання почуттів) засобами музичного мистецтва і використанням їх у практиці навчальних закладів.

Виходячи з недостатньої розробленості проблеми та враховуючи її актуальність для практичного застосування у початковій школі, ми обрали

темою дослідження **«Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва».**

Об'єкт дослідження – естетичні почуття молодших школярів.

Предмет дослідження – процес формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва.

Мета дослідження – охарактеризувати педагогічні умови формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.

Мета дослідження зумовила визначення таких **завдань**:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури здійснити дефінітивний аналіз поняття «естетичні почуття».
2. Охарактеризувати проблему виховання у молодших школярів естетичних почуттів в історії педагогічної думки та виховний потенціал засобів музичного мистецтва у формуванні естетичних почуттів учнів.
3. Здійснити діагностику сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва.
4. Обґрунтувати педагогічні умови формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.
5. Визначити зміст, форми й методи формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.

Для досягнення мети і виконання завдань дослідження були використані такі наукові **методи**: *теоретичні* (аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження, порівняльний аналіз); *емпіричні* (методи педагогічної діагностики: бесіда, анкетування, спостереження, створення уявних ситуацій, педагогічний експеримент; якісний аналіз результатів експерименту).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась протягом 2018-2019 рр. на базі ЗОШ № 26 ВМР. У експерименті брали участь 30 дітей (3 клас).

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалась у процесі експериментальної роботи. Основні положення і висновки

обговорювались на педагогічних радах, висвітлювались у матеріалах науково-практичних конференцій та публікаціях:

1. Підопригора Б. Музично-естетичне виховання молодих школярів на уроках музики / Підопригора Б. // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21-22 листопада 2018 року. – Вінниця: ФОП Корзун Д.О., 2018. – С. 345-349.

2. Підопригора Б. Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва / Б. Підопригора // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультетудошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / відп. – Л.В. Старовойт. – Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2019. – С. 140-143.

Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів (6 підрозділів), висновків до розділів та загальних висновків, списку літератури, 6 додатків. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Дефінітивний аналіз поняття «естетичні почуття»

Стратегічним напрямом реформування освіти згідно із Законом України «Про освіту», Концепцією національного виховання та Концепцією художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах України є забезпечення творчого розвитку особистості в процесі формування та розвитку естетичних почуттів, художніх уподобань та смаків.

Аналіз нормативних документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах засвідчує, що питанню естетичного виховання нині приділяється значна увага. Так, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено основну мету освіти, спрямовану на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвиток художньо-творчих здібностей [19].

Згідно Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи естетичні погляди та смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих культурних надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає «вироблення умінь власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті, передбачає формування навичок гарної поведінки, доброзичливого ставлення до людей». Особлива роль в естетичному вихованні молодого покоління належить загальноосвітній школі.

Основною метою естетичного виховання дитини є формування її естетичної культури, тобто здатність особистості до повноцінного сприймання, повноцінного розуміння прекрасного у мистецтві і дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси. Необхідним компонентом естетичної культури є естетичні почуття.

Розглянемо, як трактуються поняття «почуття», «естетичні почуття» в психолого-педагогічній літературі.

Більш поширене трактування поняття «почуття», яке ми зустрічаємо у працях К. Платонова, це – складна форма відображення, властива тільки людині, узагальнююча емоційне відображення й поняття. Вони відображають ставлення предметів і явищ до вищих потреб і стимулів діяльності людини як особистості. Почуття, до структури яких входять і емоції, і поняття, соціально зумовлені й історично сформовані. Вони відображають певні суспільні відносини і тому загальні для всіх видів діяльності, в тому числі й естетичної. До них належать: радість від діяльності, любов до неї, задоволення, естетичний інтерес тощо [47, с. 111]. Проблема естетичного виховання і розвитку молодших школярів є традиційно однією з найбільш важливих в педагогіці. системі естетичного виховання належить така важлива роль, як навчити бачити прекрасне навколо себе в навколишньої дійсності.

З педагогічної точки зору, естетичні почуття – це особливі почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в дійсності й у творах мистецтва [15, с. 119]. Тому до естетичних належать почуття краси, прекрасного, які породжуються явищами природи, а ще більше самими людьми, їх працею, результатами їх мистецької та іншої творчої діяльності.

Почуття – це психічні стани і процеси, в яких відображено емоційний бік духовного світу людини, її суб'єктивне переживання подій і емоційне ставлення до навколишньої дійсності. О. Леонтьєв зазначає, що свідомість неможлива без почуттів, оскільки почуттєвий зміст свідомості виконує важливу функцію відображення реальної картини світу, яку не можна замінити [34, с. 97].

З психологічної точки зору, естетичні почуття тлумачить як найвищі. Вони виникають з естетичної оцінки, яка розгорнулась у внутрішній духовний процес і зачіпає всі струни душі людської. Біля джерела естетичних почуттів лежить безумовно-рефлекторна емоція задоволення, приємності в

зв'язку із задоволенням органічних потреб. Вони пов'язані з більшою або меншою легкістю сприймання, із ступенем стомлюваності наших органів від подразників.

З філософської точки зору, естетичне почуття – це безпосереднє емоційне переживання людиною свого естетичного відношення до дійсності, що закріплюється естетичною діяльністю в усіх її видах, включаючи художню творчість. Як тільки це переживання зникає, естетичне відношення людини до дійсності згасає або переходить в план рефлексивного судження. В естетичних почуттях представлений весь духовний світ людини, її індивідуальність і соціальний досвід.

Естетичні почуття – це тривалі психічні стани, що проявляються в осягненні краси в явищах природи, в праці, в гармонії барв, звуків, рухів і форм. Гармонійна узгодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія викликають почуття приємного, насолоди, які глибоко усвідомлюються та вшляхетнюють душу. Ці почуття викликають твори мистецтва, ними людина утверджує себе в предметному світі. Залежно від рівня загальної та мистецької культури люди по різному відгукуються на красу. Одні глибоко переживають гармонійно виражені ритм і риму, переходи та взаємопереходи між кольорами, звуками, формами та рухами, інші не відчують цієї гармонії й захоплюються грубими, різкими звуками, безладними рухами, випадковими поєднаннями кольорів.

Нами було опрацьовано потужний матеріал педагогічної, науково-методичної, психологічної та філософської літератури для визначення поняття «естетичні почуття». Результати висвітлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Дефінітивний аналіз поняття «естетичні почуття»

Джерело	Визначення
О. Буров [54, с. 70]	Є суб'єктивним результатом оцінного ставлення до естетичного предмета, що

	виражається у духовній насолоді або відразі щодо образу та змісту цього предмета у процесі споглядання або діяльності.
А. Камінський [31, с. 113]	Елемент системи духовних цінностей людини, які не з'являються з народженням людини, а формуються впливом соціуму.
В. Лозовий [36, с. 89-90]	Наслідок суб'єктивної емоційної реакції людини на об'єктивні виражальні форми природної та соціальної реальності, які оцінюються у співвідношенні з уявленнями людини про красу.
Б. Лихачов [54, с. 70]	Емоційний відгук, як соціально зумовлене суб'єктивне емоційне переживання, народжене оцінним ставленням особистості до естетичного явища чи предмета.
В. Личковах [35, с. 46]	Ступінь, рівень опанування себе та оточуючого середовища. Естетичні почуття являють собою грань загальних людських відносин і тому виступають, як міра універсальності та гармонійності особистості.
С. Максименко [38, с. 335]	Відчуття краси явищ природи, праці, гармонії барв, звуків, рухів і форм.
Н. Миропольська [14, с. 25]	Емоційні стани, що викликаються оцінним ставленням людини до явищ дійсності і мистецтва.
В. Мовчан [42, с. 271]	Рефлексивне переживання, тобто розмірковування над своєю здатністю переживати певне ставлення до об'єкт.
П. Якобсон [62, с. 220]	Переживання, що характеризується великою

	різноманітністю та виникає, коли людина сприймає навколишні явища та предмети, керуючись категоріями прекрасного.
Є. Крупник [33, с. 25].	Чуття краси в явищах природи, в праці, в гармонії барв, звуків, рухів і форм. Гармонійна злагодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія викликають почуття приємного, насолоду, яка глибоко хвилює та вшляхетнює душу.

З таблиці 1.1 видно, що естетичні почуття тлумачиться як переживання, оцінне ставлення особистості до навколишнього середовища, естетичного предмета чи явища, яке виявляється у духовній, моральній насолоді.

Сформованість естетичних почуттів особистості є передумовою об'єктивного сприйняття світу за законами краси, збагачення на цій основі її художніх, мистецьких знань і вмінь та творчого розвитку. Особливо відчутною є потреба естетичної підготовки у молодшому шкільному віці, коли світогляд учнів набуває ознак цілісності, формується система життєвих орієнтирів, посилюється роль особистісно-ціннісного досвіду, зміцнюється естетичний діалог між вчителем та учнем. Усе це зумовлює необхідність створення оптимальних умов щодо формування в них естетичних почуттів.

Вищий рівень розвитку естетичних почуттів виявляється в почуттях прекрасного, піднесеного, гармонійного, досконалого [60, с. 87]. Розглянемо сутність кожного поняття більш детально:

➤ Почуття прекрасного. Прекрасне розуміється як найвища естетична цінність, яка збігається з уявленнями людини про досконалість або про те, що сприяє вдосконаленню життя. Прекрасне, як категорія естетики, має декілька особливостей: прекрасне відбивається у так званих законах краси (законах симетрії, міри, гармонії, ритму); категорія «прекрасне» має

конкретно-історичний характер і разом з цим залежить від конкретних соціальних умов життя особистості; розуміння прекрасного зумовлюється рівнем індивідуальної особистісної культури людини.

➤ Почуття піднесеного. Піднесене – категорія естетики, яка відбиває сукупність природних, соціальних та художніх явищ, які є винятковими за своїми кількісно-якісними характеристиками, завдяки чому вони виступають як джерело глибокого естетичного переживання [60, с. 96]. З метою більш глибокого усвідомлення сутності поняття «піднесене», доцільно порівняти цю естетичну категорію з категорією «прекрасне»: якщо прекрасне завжди несе у собі людську міру, то піднесене являє собою перевищення міри, що вражає людську свідомість силою або масштабом свого прояву; прекрасне – це те, що освоєно людиною, це область людської свободи, піднесене ж несе щось незрозуміле, це область свободи у перспективі, воно – колосальне, могутнє, перевершує можливості сучасного людства. У зв'язку з цим, піднесене пов'язане не тільки з сильними позитивними емоціями (захоплення, захват), але й здатне викликати почуття трепету, священного жаху тощо [60, с. 78].

➤ Почуття гармонії сьогодні розглядається в системі споріднених естетичних понять – правильності, симетрії, закономірності. Гармонія виступає як певний тип міри, де якісні протилежності перебувають в єдності і цілісності [60, с. 80].

➤ Почуття досконалого. В історії естетики простежується думка про ототожнення понять досконалого й естетичного. Прекрасне, піднесене, гармонія втрачають своє «обличчя», якщо віддаляються від досконалості. Досконале залишається основною естетичною категорією.

Важлива складова естетичних почуттів – світосприйняття, яке виражається в образах реального життя, ідеалах дитини, позначається на її практичній діяльності, рішеннях, планах, вчинках. Дитячі естетичні почуття завжди насичені емоціями, переживаннями, ставленнями. Вони свідчать про

гармонію дошкільника зі світом чи розлад з ним, задоволеність чи незадоволеність своїм життям.

Слід зазначити, що естетичні почуття не є вродженими, притаманними людині з перших днів життя. Їх потрібно формувати. Естетичні почуття є підвалинами естетичної свідомості, на яких можуть формуватися складніші елементи її структури, що забезпечують естетичний розвиток і вдосконалення особи та суспільства. На думку С. Максименка, естетичні почуття – це відчуття краси явищ природи, праці, гармонії барв, звуків, рухів і форм [23, с. 335].

Естетичні почуття є відображенням красивого, що є в самій об'єктивній дійсності. У них виявляється естетичне ставлення особистості до її предметів і явищ. Могутнім джерелом збагачення естетичних почуттів є залучення до участі в різних видах художньої, пісенної, музичної, драматичної та іншої діяльності, забезпечення можливості користуватися досягненнями людського мистецтва. Л. Виготський блискуче назвав мистецтво «суспільною технікою почуттів» і стверджував, що все прикладне значення мистецтва в кінцевому результаті зводиться до його виховуючої дії [9, с. 322].

Виховання естетичних почуттів – це процес цілеспрямованого розвитку здатності особистості до повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності. У процесі виховання естетичних почуттів важливо навчити дітей бачити, сприймати і розуміти красу. Милуючись прекрасним, дитина не може залишатися байдужою, вона переживає, у неї виникають певні почуття. Важливо навчити дітей розрізняти справді красиве і потворне. Завдання виховання – створення умов, які б сприяли формуванню емоційної сфери дитини, адже багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство.

Розвитку естетичних почуттів може заважати й суб'єктивне невміння загальмувати інші потреби і віддатися спогляданню. Раз пережите естетичне почуття стає потребою і входить як емоційний зміст у створювані естетичні

норми, погляди, світогляд. А те, що пережите, потрапляє у глибини, формуючи особисте ставлення до життя.

Таким чином, естетичні почуття тлумачимо як безпосереднє емоційне переживання людиною свого естетичного відношення до дійсності, що закріплюється естетичною діяльністю в усіх її видах, включаючи художню творчість. Естетичні почуття є об'єктивним показником рівня художнього розвитку людини її естетичної свідомості.

1.2. Проблема формування естетичних почуттів молодших школярів в історії педагогічної думки

Особливої уваги питання естетичного виховання потребує у початковій школі, оскільки саме в цей період у дітей пробуджується інтерес до мистецтва, відбувається залучення до музичної діяльності. Початкова ланка освіти покликана сформувати в учнів цілісне світосприймання і світовідчуття, забезпечити розвиток естетичних ідеалів і смаків, почуття відповідальності за збереження культурних надбань суспільства. Уже в молодшому шкільному віці естетичний розвиток дітей засобами музики забезпечується на уроках читання, музики, образотворчого мистецтва та ін.

Проблема виховання естетичних почуттів молодших школярів привертала увагу багатьох педагогів-дослідників. Дана проблема розглядалася у різні історичні періоди провідними педагогами.

Поняття естетичного виховання, естетичних почуттів зародились в глибокій давнині. Сутність естетичного виховання, його завдання, цілі змінювалися, починаючи з часів Платона і Аристотеля аж до наших днів. На кожному етапі суспільного розвитку виробляються свої уявлення про естетичне і художнє, прекрасне і потворне, піднесене і низьке, героїчне і повсякденне, трагічне і комічне, що тісно переплітаються з уявленнями про добро і зло, істинне і хибне, справедливе і несправедливе [53, с. 23].

Першим увів сам термін «естетичне виховання» Ф. Шіллер. Він вважав його за достатню умову для докорінних соціальних перетворень, коли

завдяки естетичному впливу на психіку людини можуть бути розв'язані усі, навіть найважчі, соціальні проблеми.

Питання виховання естетичних почуттів, вираженню думок і почуттів дитини, її вмінню налагоджувати контакти та взаємовідносини з іншими, знайшли своє глибоке відбиття в працях відомих педагогів-класиків: А. Макаренка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Юркевича.

За словами Януша Корчака, формування естетичних почуттів вимагає створення казкового світу дитинства, де панують добро і краса. Батьки та педагоги допомагають знайти, побачити і відчувати. Вони вчать розуміти красу поезії, музики, живопису, а через мистецтво глибше усвідомити все, що оточує: природу, предмети, працю людини і її духовні надбання. Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням естетичного виховання. Отже, краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає людину на добрі справи та вчинки.

Великого значення естетичному вихованню дітей надавав К. Ушинський, який стверджував, що дитя мислить формами, фарбами, звуками. Його успішність залежить від того, наскільки дорослі усвідомлюють сутність прекрасного, його роль у житті людини і формуванні особистості дитини [59, с. 199]. Педагог зазначав, що «кожен навчальний предмет так чи інакше містить естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі вчитель» [59, с. 193]. На думку К. Ушинського, художня література, усна народна творчість, музика мають важливе значення у вихованні естетичних почуттів та успішному навчанні дітей. Вони сприяють збагаченню їх естетичних вражень та почуттів, формуванню виразної, влучної, повноцінної мови. Музика має великий педагогічний потенціал, розвивають у дітей відчуття звукової краси рідної мови.

Особливого значення формуванню естетичних почуттів у процесі становлення соціально-активної особистості надавав талановитий учений-педагог В. Сухомлинський. Їх основними джерелами педагог вважав

природу, працю (як фізичну так і розумову), людські відносини, мистецтво, навколишнє оточення, зовнішній вигляд. В. Сухомлинський стверджував: «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й отримувати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [56, с. 134].

Педагог вказував, що дитяча душа однаково чутлива і до рідного слова, і до краси природи, і до музичної мелодії. Донесені в ранньому дитинстві до серця маленької людини багатогранні відтінки людських почуттів, зможуть підняти її на такий щабель культури, якого вона не досягне ніякими іншими засобами і в інші періоди життя. У роки дитинства, отрочтва особливо важливо, щоб дитина знайшла, відчула, усвідомила в собі красу, пережила захоплення красивим, людським у самій собі. Через красиве – до людського [56].

Актуальними є слова Г. Сковороди [52], що засобами естетичного виховання повинні бути поезія, музика, народні пісні, краса природи. Не втратили й сьогодні його слова про те, що «фарби на картині кожний бачить, але, щоб малюнок і живопис розглянути, потрібне інше око, а хто його не має, сліпий у живопису. Скрипіння музикального знаряддя кожне вухо чує, але щоб відчувати смак погодженості, яка захована у скрипінні, потрібно мати вухо, що розуміє таємне» [52, с. 21].

А. Макаренко у своїй педагогічній роботі приділяв увагу важливому фактору естетичного розвитку – естетизації побуту: «Колектив треба прикрашати і зовнішнім образом. Тому я навіть тоді, коли колектив наш був дуже бідний, відразу ж завжди будував оранжерею. І обов'язково троянди, не якісь погані квіточки, а хризантеми, троянди» [37, с. 76].

Естетичне виховання дітей є невід'ємною складовою педагогічної концепції С. Русової. Вона наголошувала на тому, що краса душі, краса творчості, краса поведінки генетично закладені в світогляді народу, і є рисою

національного характеру і вдачі українців. А тому виховання почуттів краси – одне з основних завдань батьків та педагогів. Знаний педагог бачила головне завдання в тому, щоб «... розвинути свідомість, естетичний смак задля найкращого приймання художніх вражень», розвинути «почуття краси, опанувати закони гармонії і в житті, і в душі своїй, і в творах майстрів, і в наших власних творах і вчинках» [51, с. 5].

С. Русова пов'язувала теорію і практику естетичного виховання дітей з ідеями народності виховання і навчання, вважаючи ігри, усну народну творчість, свята, природу невичерпним джерелом для пробудження в дитині духовних сил та естетичних почуттів. За її твердженням, розвиток вищих почуттів має спільну основу – єдність естетичного і морального виховання, мають спільну основу – розвиток вищих почуттів [51, с. 195-199].

Відомий педагог-новатор Шалва Амонашвілі стверджував: «Життя перетворюватиметься не міцними знаннями людей, а їхніми вміннями творити прекрасне та прагнути до прекрасного». Отже, майбутнє людства відомий педагог пов'язує з категорією Краси [2, с. 87].

Суттєвий внесок у сучасну теорію і практику естетичного виховання дітей внесли відомі вчені та педагоги-новатори: О. Альохін, О. Балян, Т. Комарова, Б. Ліхачов, О. Хворостов, В. Шацька, А. Щербо. Філософські, психологічні, мистецтвознавчі аспекти естетичного виховання школярів розглядаються в дослідженнях І. Беха, Ю. Боревого, Л. Виготського, Е. Ігнат'єва, Б. Лук'янова, Г. Шевченко та інших. Вчені пропонують впроваджувати системний підхід до естетичного виховання дітей, починаючи з дитячого садку засобами різних видів мистецтв.

У процесі формування естетичних почуттів у дитини формується естетична свідомість. Естетичну свідомість педагоги і психологи поділяють на ряд категорій: естетичне сприйняття, естетичний смак, естетичний ідеал, естетична оцінка. Найважливішим елементом естетичної свідомості є естетичне сприйняття. Від його повноти, яскравості, глибини залежать всі наступні естетичні переживання, формування естетичних ідеалів і смаків.

Естетичне сприйняття характеризується як здатність людини виокремлювати у явищах дійсності і мистецтва процеси, властивості, якості, що будять естетичні почуття. Тільки таким чином можливе повноцінне освоєння естетичного явища, його змісту, форми. Це вимагає розвитку у дитини здібності тонкого розрізнення форми, кольору, оцінки композиції, музичного слуху та інших особливостей емоційно-чуттєвої сфери.

На думку Д. Ліхачова, ще одним із основних завдань естетичного виховання є «формування на основі одержаних знань і розвитку здібностей художнього і естетичного сприйняття таких соціально-психологічних якостей людини, які забезпечують їй можливість емоційно переживати і оцінювати естетично значущі предмети і явища, насолоджуватися ними» [41, с. 93].

Розв'язуючи проблему естетичного виховання особистості, сучасні вчені підкреслюють, що ефективність естетичного виховання особистості залежить від ряду факторів. Серед них чи не найголовнішим, на думку І. Бека, є розвиток емоційного внутрішнього світу дитини, безмежної фантазії, уваги, а також – ступінь сформованості системи естетичних знань та вмінь [3, с. 76]. Окрім того, як зазначають Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна, Л. Хлебнікова, В. Шахрай та ін., вагоме місце посідає і формування когнітивної сфери особистості: інтелектуальний розвиток учнів є невід'ємною складовою розвитку їх естетичної вихованості [40, с. 36].

Т. Аболіна, Н. Миропольська вважають, що одна із особливостей естетичного виховання полягає в тому, що воно передбачає формування в особистості потреби в удосконаленні оточуючого світу, забезпеченні особистісного прийняття суспільних цінностей, вироблення соціально значимого й історично прогресивного ставлення до життя, природи, людей, суспільних порядків, шляхів розвитку людства [1, с. 14].

На думку П. Чайковського, людина, яка не здатна сприймати красу навколо себе, не може отримати щедрий подарунок природи – щастя

натхнення. Ту людину, яка вміє налаштувати себе на сприйняття звичайного як дива, вже можна назвати художником [30, с. 24].

Отже, в основі формування естетичних почуттів, як бачимо, лежить розвиток емоційної чутливості до прекрасного і негативного ставлення до потворного. Одне з головних завдань мистецтва як засобу естетичного виховання – стимулювання творчих здібностей, ініціативи, самостійності. Особливість педагогіки мистецтва в тому, що творчості навчити не можна. Можна лише створити умови для пробудження, активізації в учнів творчих імпульсів, для пізнання радості творення.

Найважливішою задачею виховання естетичних почуттів Л. Виготський вважав – внесення естетичних реакцій в життя. «Мистецтво прикрашає дійсність не тільки в побудові фантазій, але і в реальному перетворенні речей та предметів. Житло і одяг, розмова і читання, - все це в однаковій мірі може слугувати матеріалом для естетичного перетворення. Краса повинна із святкової речі перетворитися в потребу повсякденного побуту. І творче зусилля повинно проникнути у кожен рух, кожне слово, кожну посмішку дитини. Правилom повинно слугувати не прикрашання життя, а творче перетворення дійсності, яка підіймає повсякденні переживання до рівня творчих» [11, с. 293].

Формування ставлень особистості до світу, розвиток почуттів, потреб, інтересів вивчали О. Леонтьєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, П. Якобсон. У психологічній і педагогічній літературі обґрунтовані загальні положення щодо процесу сприймання й засвоєння учнями знань, виховання дітей певного віку. Відомо, що на різних етапах свого життя молодші школярі по-різному усвідомлюють і сприймають навколишнє. Тому, для досягнення позитивних результатів у вихованні, важливо брати до уваги як вікові, так і індивідуальні особливості: риси характеру, ставлення до навчання, мотивацію, потреби й здібності кожного школяра.

С. Рубінштейн зазначав, що почуття людини – найбільш яскравий прояв природи, яка стала людиною, і з цим пов'язана та велика чарівність,

яка впливає з всякого справжнього почуття. Почуття є джерелом багатства і глибини поведінки людини. Вони сприяють трансформації певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань, що робить їх стійкими, сприяють активізації психічних процесів людини. Саме почуття виступають суттєвою передумовою переконань, що виражають інтелектуально-емоційне ставлення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного) шляхом єдності доведення і віри [50, с. 147].

Почуття – вищий продукт розвитку емоційної сфери людини, її стійке емоційне ставлення до явищ дійсності, що відображає значення цих явищ у зв'язку з її потребами і можливостями [50, с. 148].

Аналіз праць провідних вітчизняних науковців та педагогів-практиків минулого та сучасності (Л. Масол, Н. Миропольська, Б. Неменський, В. Орлов, О. Отич, Г. Тарасенко та ін.) дозволяє визначити, що основними завданнями естетичного виховання учнів початкової школи є:

1. Формування естетичної свідомості молодших школярів – форми суспільної свідомості, яка є музично-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в естетичних поглядах та мистецькій творчості; включає в себе сукупність знань з основ естетики, світової та вітчизняної культури, мистецтва.

2. Виховання здатності естетичного сприйняття, що виявляється у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу, відчувати радість від почутого, побаченого, відкритого.

3. Формування естетичних смаків, що постають як емоційно-оцінчне ставлення дитини до прекрасного.

4. Виховання естетичних почуттів – почуття насолоди, які відчуває дитина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва.

5. Формування естетичних суджень, що проявляються у передачі ставлення особистості до певного об'єкта, явища.

6. Виховання потреби перетворювати світ за законами краси.

7. Формування способів музично-творчої діяльності; підтримка обдарованих дітей: вироблення досвіду (умінь і навичок) організації середовища проживання, праці, навчання з урахуванням естетичних норм і потреб [8, с. 122].

Отже, в історії педагогічної думки накопичений значний досвід з проблеми формування естетичного почуттів молодших школярів до музичного мистецтва, що займає важливе місце у спадщині відомих педагогів минулого та у розробках сучасних науковців та діячів культури. Сучасники глибоко розробляють питання естетичного виховання та знаходять шляхи втілення своїх ідей у процес навчання і виховання.

1.3. Виховний потенціал засобів музичного мистецтва у формуванні естетичних почуттів учнів

В естетичному вихованні молодших школярів музичне мистецтво, як показують дослідження, є невичерпним джерелом. Ознайомлення з ним відіграє велике значення у засвоєнні висот музичної культури. Пісня здатна передавати найглибші емоційні переживання людини, виявляти найточніші відтінки настроїв, які навряд чи можливо відтворити засобами інших видів мистецтва. Мелодії вдосконалювалися тисячоліттями і виникали як узагальнення емоційно насичених мовних інтонацій. Знання багатства пісні допомагає впізнати її мелодії у творах, досягти розвиток музичних образів симфоній, опер, інструментальних творів та ін.

Специфіка естетичного впливу музики полягає в тому, що вона, викликаючи відповідні переживання, динамічно насичені образи й асоціації, відгострює розум, освіжає серце, вчить цінувати і любити рідну землю, працю, життя. Українська пісня, виступаючи еталоном «прекрасного», «доброго», «світлого», є одним з найкращих засобів формування естетичних почуттів.

Виховний процес, спрямований на гуманізацію стосунків засобами музики, відбуватиметься успішно, якщо він будуватиметься як сукупність

послідовних взаємодій учителя та учнів, що забезпечують досягнення вихованцями певного результату. Джерелом гуманних стосунків учнів є діяльність, яка здійснюється заради блага інших людей. У ній усвідомлюється потреба людини в людині, сприйняття іншого як гідного партнера у спілкуванні, об'єкта уваги і турботи, створюються умови для самоствердження за допомогою гуманних вчинків. Рушійною силою цієї діяльності є потреби: у спілкуванні та емоційних контактах; у повазі людської гідності; турботі і допомозі. Дієвість її підвищується, якщо вона викликає у вихованців позитивну внутрішню реакцію (ставлення) і збуджує активність особистості, коли учень виступає її ініціатором. Така діяльність відповідає потребам та інтересам учнів, дає змогу вибрати справу по душі, проявити творчість і фантазію.

На думку Б. Асаф'єва, до основних елементів і виражальних засобів музики традиційно відносять: мелодію, гармонію, лад, ритм, темп і тембр тощо. Музика є мистецтвом інтонованого смислу. При цьому інтонація є найважливішим базовим елементом у музиці, що зв'язує всі параметри музичної тканини – темп, звуковисотність, динаміку, фразування, ритм і тембр і т.д. Зміст музики складають художньо-інтонаційні образи, тобто відбиті в усвідомлених звучаннях результати відображення, перетворення естетичної оцінки людиною об'єктивної реальності. Згідно сучасних уявлень, такі образи певним чином, як і будь-яка інша інформація, кодуються і зберігаються на нейродинамічному носії в мозку дитини. Матеріальним втіленням змісту музики, способом його існування є музична форма. Зміст і форму умовно вважають ідеальною та матеріальною сторонами музичного твору [7, с. 55].

Музичне виховання, що відкриває шлях до краси, досконалості, здійснюється в різних видах діяльності: теоретичне ознайомлення з її мовою (музична грамота), виконавча діяльність (спів і гра на музичних інструментах), сприймання і оцінка, художньо-естетичний аналіз творів (слухання). Основне місце в цій триєдиній діяльності має посісти, звичайно,

слухання. Не всі можуть професійно виконати музичний твір, бо для цього потрібні чималі природні дані (наприклад, голос), і систематично працювати над опануванням техніки співу або гри. Але кожен учень повинен любити музику, відчувати її красу.

Музичне мистецтво як специфічне суспільне явище являє собою складену систему якостей, структура якої характеризується поєднанням пізнавальної, оцінної, творчої (духовної та матеріальної), знаково-комунікативної підсистем. Завдяки цьому воно може бути як джерелом естетичної насолоди, так і засобом спілкування людей, знаряддям їхньої освіти, фактором збагачення їхніх уявлень про світ та про самих себе.

Таким чином, музиці притаманні різні соціокультурні функції, зокрема:

- ✓ гедоністична функція – обумовлюється здатністю музики приносити насолоду слухачам;
- ✓ експресивна функція – стимулюється природною потребою людини в зовнішньому вираженні сильних емоцій та почуттів;
- ✓ комунікативна функція базується на знаковому використанні звукових форм, що дає підстави вважати музику «особливою мовою»;
- ✓ пізнавальна функція пов'язана із природним потягом людини до нової інформації, нового досвіду, формує стійкі мотиви пізнавальної діяльності;
- ✓ духовно-катарсична функція ґрунтується на можливості викликати могутні емоційні потрясіння, які обумовлюють ефект духовного очищення [17, с. 35].

Музично-естетична діяльність дитини розглядається як цілісна система, в якій всі види музичної діяльності у поєднанні їх змістового, мотиваційного та операційного моментів спрямовані на розвиток і виховання звукообразності музичного сприймання, мислення, уяви, фантазії, творчої активності, ініціативності, сприйнятливості до краси музичного мистецтва, а через неї до краси людських почуттів і відношень, спрямованості на збереження і творення краси в житті [20, с. 50].

Практика свідчить, що глибшими є естетичні переживання від музики тоді, коли слухачі активніше її засвоюють, коли підготовча інформація відповідає змістові твору. Водночас помічено, що надмірна інформація перевантажує учнів і послаблює переживання й осмислення змісту музики, гальмує естетичну реакцію на неї. О. Ростовський зазначає, що «чим менша і загальніша інформація, яка спрямовує сприймання, тим більший простір для творчої фантазії» [49, с. 122].

Глибина сприймання творів мистецтва, в тому числі пісенної творчості, залежить від культури почуттів даної особистості, її вихованості, інтелектуальної розвиненості та життєвого досвіду. Музична творчість є складною для сприймання й розуміння. Саме тому й необхідно розвивати культуру художнього сприймання, удосконалювати естетичний смак, почуття.

О. Ростовський вважає, що у процесі сприймання музики, слухач, з одного боку, засвоює естетичну інформацію, що міститься у творі, а з іншого, накладення сприйнятого на життєвий і художній досвід веде до пізнання нового змісту, який виходить за межі вираженого в музиці [49, с. 56].

Найважливішою функцією музичного мистецтва є його здатність збуджувати у дитини художню та естетичну насолоду. Саме у прагненні до художньої насолоди виражається насамперед потреба особистості у мистецтві. Якщо твір не приносить школяреві цієї насолоди, він не стане для нього художнім відкриттям світу, його естетичним осягненням, естетично не впливатиме на його духовний світ.

П. Якобсон наголошував, що вплив мистецтва значно посилює психічні процеси особистості. При цьому актуалізуються властиві людині моральні й естетичні оцінки життєвих явищ, змінюються її погляди, переконання. У результаті виникає складна реакція на почуте і побачене, яка є вираженням усього комплексу морально-естетичного досвіду особистості [63, с. 96].

На нашу думку, сила виховного впливу музики на молодших школярів визначається насамперед її естетичним характером. Адже, будь-яке переживання, викликане мистецтвом, – це естетичне переживання, яке супроводжується естетичною насолодою. Своєрідність естетичних переживань полягає у специфічному і неповторному поєднанні різних за своєю спрямованістю та інтенсивністю емоцій.

Л. Виготський писав, що «...будь-яке почуття, будь-яка емоція прагне втілитися у відомі образи, що відповідають цьому почуттю. Емоція має, таким чином, здатність ніби підбирати враження, думки й образи, які співзвучні тому настрою, що володіє нами у дану хвилину» [10, с. 15]. Пізнавальні можливості учнів початкової школи розкриваються в активній музичній діяльності, бо лише власна праця є запорукою глибоких переживань, естетичної насолоди. За допомогою відповідних запитань, завдань учитель створює проблемно-пошукові ситуації, метою яких є формування бажань школярів розібратися у музиці, введення їх у музичний світ.

Розуміння, переживання і оцінка дітьми музики залежатиме від рівня їх музичної культури, а також від середовища, в якому вони перебувають у процесі занурення в музичну творчість, від підготовчого етапу та післядії музики. Вирішальне значення для використання виховного потенціалу музичного мистецтва в роботі зі школярами має виконавська майстерність педагога-музиканта та образне слово. Мистецтво виховання включає насамперед мистецтво говорити, звертаючись до людського серця.

Усвідомлюючи великий виховний потенціал музичного мистецтва у вихованні дітей, передові діячі вітчизняної культури, які не були байдужими до збереження національних скарбів, уважно вивчали і записували зразки музичної творчості, зокрема В. Верховинець, С. Воробкевич, М. Леонтович, М. Лисенко, Я. Степовий, К. Стеценко. У своїй музично-педагогічній діяльності вони дотримувалися думки про визначальну роль музики у

становленні та налагодженні системи естетичного та музичного виховання підростаючого покоління.

Складність дослідження виховного потенціалу пісенної творчості зумовлено тим, що розвиток її не можна визначити хронологічно, тим більше, що до XVII століття не збереглося ніяких записів мелодій. Пізніше етнографи (О. Дей, О. Правдюк, Ф. Поліщук) почали збирати, впорядковувати, досліджувати цей педагогічно багатий матеріал (О. Михайличенко). Розуміючи великі виховні можливості пісенної творчості, українські композитори кінця XIX – початку XX століття віддавали багато уваги і творчих зусиль музичному вихованню дітей, відстоювали необхідність музичного виховання на національних засадах.

Свої педагогічні принципи щодо впливу української пісні на виховання дітей К. Стеценко виклав у працях «Українська пісня в народній школі», «Методика шкільного співу», «Початковий курс нотного співу» та інші [55]. Педагог підкреслював значення вчителя у пробудженні художніх, естетичних почуттів дітей, значення рівноправного спілкування, а визначальним фактором педагогічного впливу вважав переконання словом і особистим прикладом. Звертаючись до вчителів, він писав: «Співайте частіше пісні, вчіть дітей... цим пісням. Пісні нададуть Вам сили, волі, одухотвореності й любові до того народу, якому Ви служите, й до тої праці, до якої Вас поставила доля» [55, с. 7].

Зміст багатьох українських пісень, запропонованих програмою з музики для молодших школярів, має значний потенціал для виховання естетичних почуттів, що і проілюстровано нами в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Виховний потенціал змісту українських пісень

<i>Естетичні почуття</i>	<i>Українські пісні</i>
Доброта, милосердя, гуманізм, чесність, совісність.	«Галя по садочку ходила», «Журавель» та ін. «Допомагай дорослим»
Працелюбність, повага до людей, повага до батьків	«Сорока-ворона», «Мак», «Соловєчку, сватку, сватку», «Ой на горі льон, льон», «Дівка Явдошка» та ін. «Не обманюй»
Чесність, працьовитість, колективізм	«Грицю, Грицю, до роботи», «Чи не той то Омелько» та ін. «Захищай товариша»
Доброта, милосердя, чуйність, справедливість	«Біла квочка», «Бім-бом», «Дітки колом стоять», «Я коза ярая» та ін.

Як бачимо, ефективність виховання у молодших школярів естетичних почуттів забезпечує зміст навчального матеріалу, естетична спрямованість особистості вчителя, його ставлення до навчально-виховного матеріалу, емоційний заряд методів і прийомів роботи на уроці, стиль взаємин з учнями.

Отже, результати аналізу еволюції та джерел дають підставу стверджувати, що наукове осмислення накопиченого історією доробку проблеми формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва сприятиме реалізації завдань щодо забезпечення якісної початкової освіти та вдосконалення її розвитку в перспективі.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Діагностика сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва

Музика виступає найбільшим джерелом естетичної і духовної насолоди дітей молодшого шкільного віку. Вона супроводжує людину впродовж усього її життя, викликає емоційний відгук, схвилюваність, прагнення до дій. Вона здатна надихнути, запалити людину, вселити в неї дух бадьорості та енергії, але може і привести в стан туги, скорботи або тихого смутку. Формування естетичних почуттів та естетичної культури багато в чому залежить від підготовленості людини до сприйняття музики та від рівня розвитку її слухового досвіду.

З метою діагностики сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва нами було проведено дослідження, яке охопило 30 учнів 3 класу ЗОШ I-III ступенів №26 ВМР.

Під час констатувального етапу експерименту планувалось розв'язати такі завдання:

- вивчити уподобання молодших школярів серед музичних творів;
- виявити рівень сформованості естетичних почуттів засобами музичного мистецтва;
- вивчити характер реакції на прекрасне в творах класичної музики під час безпосереднього їх сприймання;
- визначити рівень, глибину, адекватність розуміння дітьми музичних образів;
- виявити творчі уміння дітей передавати своє ставлення до творів і відображеної в них дійсності.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс науково-педагогічних методів, адекватних предмету дослідження: педагогічні спостереження, опитування, аналіз оцінних суджень, продуктів

дитячої творчості та інші.

У ході експериментального дослідження нами були виділені критерії та показники сформованості естетичних почуттів засобами музичного мистецтва (див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва

Критерії та показники
Емоційно-чуттєвий критерій: <ul style="list-style-type: none">• Прояв активності емоційного занурення в образний зміст музичного твору.• Здатність до художнього мислення учнів у формуванні естетичних почуттів.
Ціннісно-орієнтаційний критерій: <ul style="list-style-type: none">• Вміння емоційно оцінювати твори музичного мистецтва.• Наявність в молодших школярів розвинених естетичних почуттів.
Креативний критерій: <ul style="list-style-type: none">• Здатність до естетичного сприйняття творів музичного мистецтва.• Реалізація власних ідей в художньо-естетичній діяльності.

На основі критеріїв та показників нами були також виділені рівні сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва: високий, середній та низький (див. таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва

Рівні
Високий рівень: учні здатні дати визначення кожному із запропонованих жанрів, демонструють стійку зацікавленість матеріалом, що

супроводжується самостійною пошуковою діяльністю. У процесі прослуховування музичних творів молодші школярі здатні до адекватного вибору та оцінювання естетично значущих явищ та спостерігається високий рівень готовності до актуалізації набутого досвіду, самовираження у різних видах творчої діяльності. Також учні мають добре розвинуті музичні здібності, виявляють позитивне ставлення до творів композиторів класиків і романтиків. Здатні емоційно проникнути в задум композитора, виявляють достатні знання та навички аналізу музичних творів. Чуттєві уподобання спрямовані на твори класичної та романтичної музики. Бажають брати участь в колективно-творчій ігровій діяльності. У великій мірі проявляються естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва.

Середній рівень: обсяг знань школярів з тематики є неповним. Помітна спроможність дати визначення своїм почуттям і пояснити, що спонукало до їх виникнення. Молодші школярі цього рівня намагаються самостійно виконувати завдання творчого характеру, переважно проявляють ініціативність. Намагаються адекватно реагувати на музичні твори, вміють емоційно-цілісно опанувати сприйнятий музичний матеріал, музичні здібності розвинуті, емоційний стан виражає здатність до співпереживання художньому образу, прагнуть до активної творчої діяльності, мають досвід спілкування з мистецтвом, чуттєві уподобання спрямовані на різні жанри музичного мистецтва. У незначній мірі проявляються естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва.

Низький рівень: безсистемність, поверхневість набутих знань. Здебільшого проявляється байдужість, незацікавлене ставлення до музичного матеріалу; неспроможність вибрати з-поміж запропонованих зразків найбільш відповідні й дати їм естетичну оцінку. Намагання уникнути виконання завдань творчого характеру. Музичні здібності погано розвинені, емоційне сприйняття прекрасного має фрагментарний характер,

емоційний стан незадовільний. Знання та вміння знаходяться на початковому рівні, досвід спілкування з мистецтвом і художній кругозір обмежені, чуттєві уподобання непомітні. Майже не проявляються естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва.

Для дослідження **емоційно-чуттєвого критерію** нами було використано бесіду на основі прослуханого твору молодшими школярами. У нас це було організовано у формі «Світської розмови». Учням у парах потрібно було дати оцінку прослуханому твору, проаналізувати наявний музичний образ, засоби виразності, зв'язок твору з іншими творами мистецтва, його зв'язку з життям, наявність естетичних смаків та почуттів. Нами було запропоновано прослухати твір Л. Бетховена «Бабак».

Таким чином, на основі прослуханого твору нам вдалося з'ясувати, що у 38 % молодших школярів за емоційно-чуттєвим критерієм наявний **високий рівень** сформованості естетичних почуттів. Такі діти продемонстрували стійку зацікавленість матеріалом, у процесі прослуховування молодші школярі змогли здійснити адекватний вибір та оцінити естетично значущі явища. У великій мірі проявлялись естетичні почуття під час прослуховування твору. *Зокрема, Наталя К. з Михайлом П., під час такої розмови змогли внести своє нове забарвлення у сприймання пісні. Наталя говорила, що це її найулюбленіша тварина. На питання Михайлика – Чому? – «Тому що це дуже гарна тварина, яка вабить своєю красою». – «А що ще ти знаєш про цю тварину?» – «Вони роблять нори для інших мешканців лісу». Прослухавши твір, у дітей був піднесений настрій, вони отримали естетичне задоволення.*

Середній рівень був притаманний 43 % опитаних дітей. У таких учнів була помітна спроможність дати визначення своїм почуттям і пояснити, що вони почули та які естетичні почуття в них виникли після прослуховування даного твору. Намагаються адекватно реагувати на музичні твори, вміють емоційно-цілісно опанувати сприйнятий музичний матеріал, музичні

здібності розвинуті, емоційний стан виражає здатність до співпереживання художньому образу. У незначній мірі проявлялися естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва. Так, наприклад Валентин К. та Олена В., під час «Світської бесіди» проявили турботу та бажання допомогти. Тому що музика їм здалася сумною. Що Бабаку в подорожі важко, що йому потрібна воля. Олена В., зазначила, що ніколи не цікавилася цією тваринкою, хоча зараз змінила свою думку. І така тварина дуже гарна та приносить багато користі для всіх мешканців лісу.

Низький рівень було досліджено у 19 % молодших школярів. Під час прослуховування даного твору було помітно безсистемність, поверхневність набутих знань. Здебільшого проявляється байдужість, незацікавлене ставлення до музичного матеріалу; неспроможність вибрати об'єкт та дати йому відповідну естетичну оцінку. Не було помітно наявності естетичних почуттів до даного твору. Так, Катерина Х., сказала, що знає, хто такий Бабак, але твір їй не сподобався, бо сумний (див. рис. 2.1).

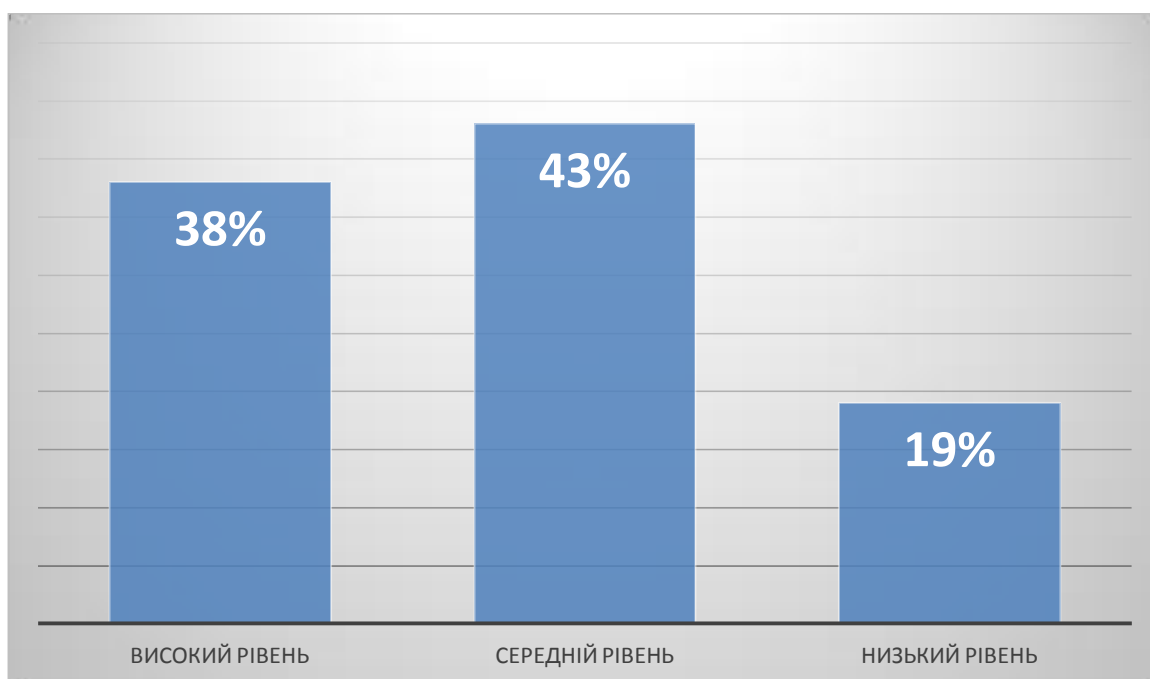

Рис. 2.1. Стан сформованості естетичних почуттів молодших школярів за емоційно-чуттєвим критерієм

Для діагностики **ціннісно-орієнтаційного критерію** молодшим школярам було запропоновано прослухати музичні твори та дати відповіді на поставлені запитання.. Дітям було запропоновано прослухати твір І. Шамо. «Думка-шумка»; Е. Гріг «Танець Анітри»; П. Чайковський «Жайворонок»; Р. Шуман «Мрії»; Е. Гріг «У печері гірського короля», веснянка «Ягілочка» та інші.

Приклад запитань:

- Чи подобаються тобі прослухані твори?
- Як ти вважаєш, чи відповідають характер музики і засоби музичної виразності назві твору?
- Якими засобами композитор передав свої враження і почуття?
- Які почуття викликає ця музика у тебе?
- Чи виникають у тебе якісь асоціації, коли ти прослуховуєш музичний твір?

Проаналізувавши відповіді дітей, нам вдалося з'ясувати, що у 35 % виявлено **високий рівень**. Такі діти здатні емоційно проникнути в задум композитора, виявляють достатні знання та навички аналізу музичних творів. Чуттєві уподобання спрямовані на твори класичної та романтичної музики. Бажають брати участь в колективно-творчій ігровій діяльності. У великій мірі проявляються естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва. *Зокрема, Ірина Т., вподобала музичний твір Едварда Гріга «У печері гірського короля». По акордах відчула, що там танцюють Ельфи та гноми. Їх король сидить на троні в печері, а навколо нього розважаються фантастичні істоти. Поступово звучання мелодії стає вищим. Даний твір викликав у неї неймовірні почуття. Адже надприродні істоти, які були задіяні є прекрасними. Вони своїм танцем надихають на створення чогось веселого та непередбачуваного.*

Середній рівень було досліджено у 41 % молодших школярів. Діти цього рівня намагаються самостійно виконувати завдання творчого характеру, переважно проявляли ініціативність. Намагалися адекватно

реагувати на музичні твори, вміти емоційно-цілісно опанувати сприйнятий музичний матеріал, емоційний стан виражає здатність до співпереживання художньому образу, прагнуть до активної творчої діяльності. У незначній мірі проявлялися естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва. *Карина К., вподобала твір П. Чайковського «Жайворонок». Вона була у захваті від прослуханого твору. У неї дана композиція викликала неймовірні емоції та почуття. Почуття радості, натхнення та життя. На її думку, такі твори потрібно слухати кожного разу для позитивних емоцій.*

Низький рівень притаманний 24 % дітей. Проблемою було те, що діти з таким рівнем проявляли безсистемність та поверхневність набутих знань. Здебільшого проявляли байдужість, незацікавлене ставлення до музичного матеріалу. На нашу думку, у таких учнів музичні здібності розвинені не достатньо, емоційне сприйняття має фрагментарний характер, емоційний стан незадовільний. Майже не проявляються естетичні почуття під час прослуховування творів музичного мистецтва (див. рисунок 2.2).

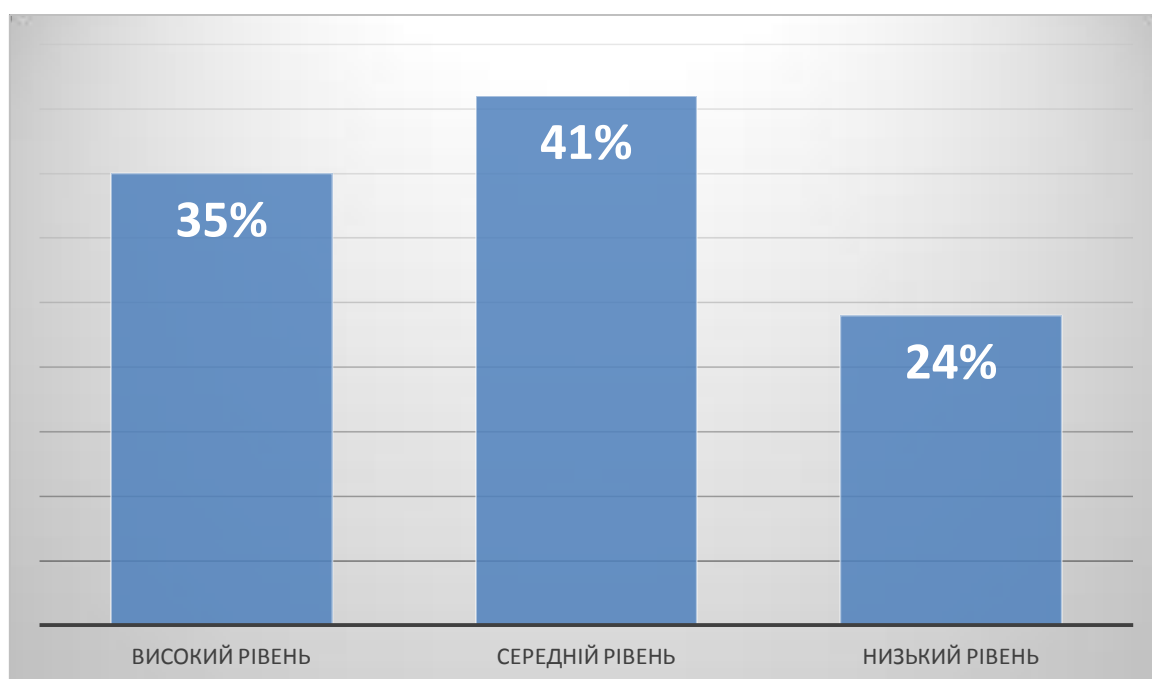

Рис. 2.2. Стан сформованості естетичних почуттів молодших школярів за ціннісно-орієнтаційним критерієм

Виконання завдання «Чарівні фарби» було здійснено для визначення **креативного критерію** сформованості естетичних почуттів. Дітям пропонувалося на основі прослуханого твору намалювати відповідний малюнок та прокоментувати «Чому саме вибрали цей музичний твір?». Для прослуховування учням були запропоновані наступні твори: «Дощик» В. Косенка; «Кольоровий дощик» К. Тушинка; «Крапельки», «Сходить місяць» «Сонячні зайчики» Е. Бриліна; «Плакса» Д. Кабалевського; «Чаклун», «Танок ельфів» Е. Гріга; «Дражнилка» М. Степаненка тощо. Результати творчої діяльності учнів наведено у *додатку А*.

Таким чином, високий рівень прояву естетичних почуттів було досліджено у 36 % дітей. Вони демонстрували стійку зацікавленість матеріалом, що супроводжується самостійною пошуковою діяльністю. У процесі прослуховування музичних творів молодші школярі були здатні до адекватного вибору та оцінювання естетично значущих явищ, спостерігався високий рівень готовності до актуалізації набутого досвіду, самовираження у процесі творчої діяльності. *Так, Тетяна Т., під час прослуховування музичних творів намалювала малюнок до «Дощик» В. Косенка. Вона прокоментувала це тим, «що немає нічого прекрасного за дощ у прекрасну пору року літо. Він такий гарний та милозвучний. Шум дощу можна слухати безкінечно. Його мелодія вабить всіх та заспокоює душу».*

Середній рівень було помітно у 45 % дітей. Молодші школярі цього рівня намагалися самостійно виконувати завдання творчого характеру, переважно проявляючи ініціативність. Намагалися адекватно реагувати на музичні твори, вміють емоційно-цілісно опанувати сприйнятий музичний матеріал, музичні здібності розвинуті, емоційний стан виражає здатність до співпереживання художньому образу, прагнуть до активної творчої діяльності. У незначній мірі проявлялися естетичні почуття під час прослуховування. *Зокрема, Олександр Т., зосередив свою творчу діяльність та обґрунтування на композиції Е. Бриліна «Їжачок» і «Дятел». Він пояснив це тим, «що прекрасний спів дятла не залишає нікого байдужим. Він*

приносить користь деревам, тому що виконує потрібну роль. Іжачок своєю милістю приваблює кожну людину. Він трудяга та незамінна тваринка лісу».

І **низький рівень** було виявлено у 19 % учнів. Намагалися уникнути виконання завдань творчого характеру. Музичні здібності погано розвинені, емоційне сприйняття прекрасного має фрагментарний характер, емоційний стан незадовільний. Знання та вміння знаходяться на початковому рівні, досвід спілкування з мистецтвом і художній кругозір обмежені, чуттєві уподобання непомітні. Майже не проявляються естетичні почуття під час прослуховування творів. Продуктів творчої діяльності на даному рівні не було (див. рисунок 2.3).

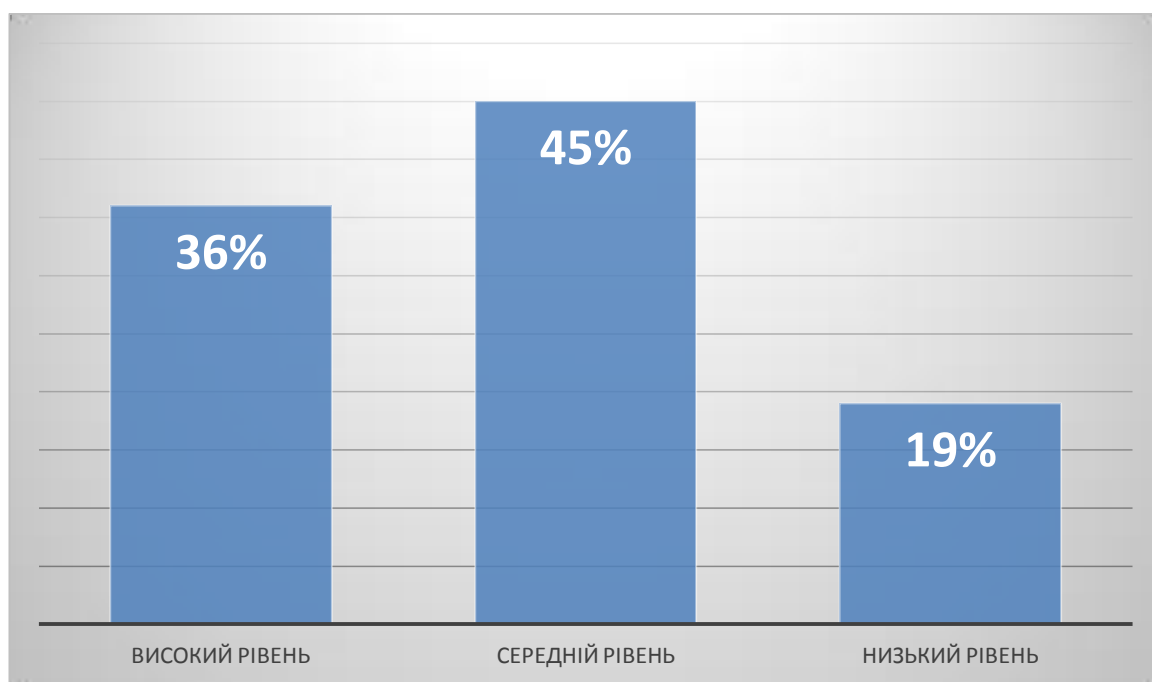

Рис. 2.3. *Стан сформованості естетичних почуттів молодших школярів за креативним критерієм*

Отже, на основі виділених критеріїв та показників нами були визначені рівні сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва (див. рисунок 2.4).

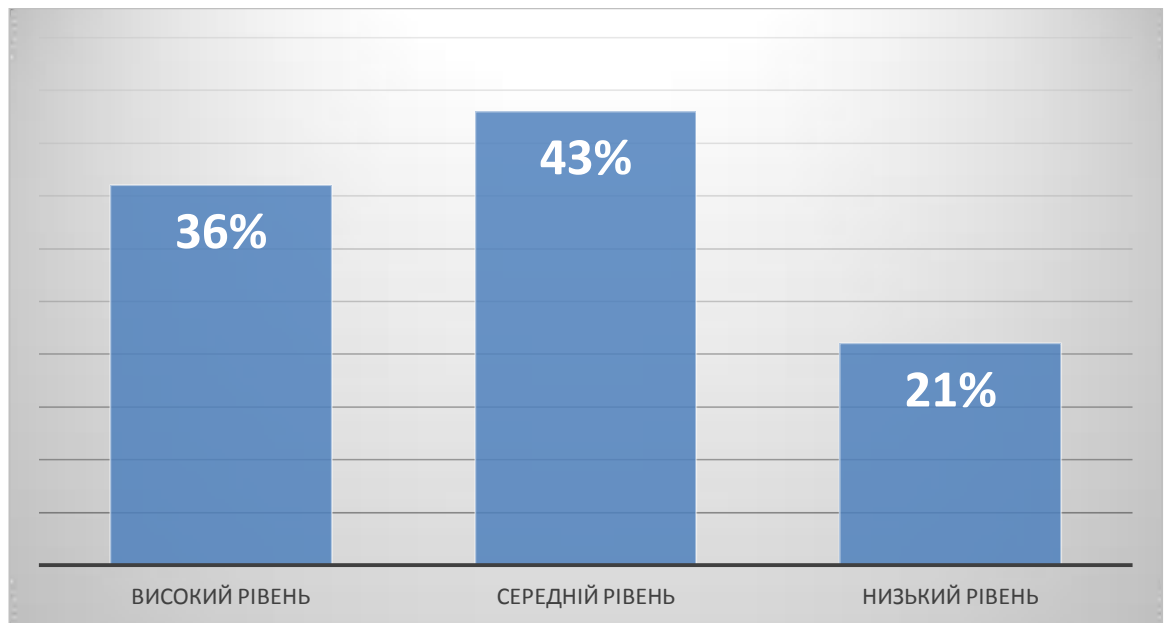

Рис. 2.4. Рівні сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва

Отже, у процесі констатувального експерименту нами було визначено рівні сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва, а також узагальнено кількісні дані, що дозволили охарактеризувати в цілому стан сформованості естетичних почуттів учнів початкової школи.

2.2. Педагогічні умови формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва

Молодший шкільний вік є надзвичайно важливим періодом у процесі духовного становлення особистості, оскільки закладається фундамент для сприйняття оточуючої дійсності, свого місця і ролі в ній. Це період кардинальної перебудови всієї системи відносин учня з довкіллям. Музика, будучи формою духовного освоєння дійсності, володіє найбільшою силою емоційного впливу на людину і тим самим слугує одним із найважливіших засобів формування естетичних ідеалів особистості.

Н. Ветлугіна наголошувала, що формування естетичного ставлення до музики є надзвичайно важливим для розвитку особистості дитини: «Якщо в

дитини розвинене зацікавлене й захоплене ставлення, якщо вона захоплюється прекрасним, добрим, відображеним у музиці, то таким чином вирішується головне завдання естетичного виховання й успішно формуються різні музичні навички» [6].

Характерною ознакою молодшого шкільного віку є забезпечення загального розвитку дітей, який слугує основою для набуття подальших знань, умінь та навичок у різних сферах життєдіяльності. Тому, у сучасній початковій освіті актуалізується потреба у формуванні естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва на основі нових підходів і шляхів його реалізації.

Оскільки тлумачення поняття «педагогічні умови» щодо формування естетичних почуттів молодших школярів відсутнє, вважаємо за доцільне розкрити коротко його сутність. Психолого-педагогічна наука по-різному трактує це поняття.

На думку Т. Каминіної, педагогічна умова – це сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених у педагогіці завдань [32, с. 63]. Але до педагогічних умов відносимо лише ті, які забезпечують результативність педагогічного процесу.

Т. Гуцан стверджує, що педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей [18]. О. Бражнич зазначає, що педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей реалізації педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [4].

А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий вважають, що педагогічними умовами є чинники, які впливають на сам процес досягнення мети. Педагоги виділяють наступні умови [61, с. 195]:

а) зовнішні: місце навчання, приміщення; позитивні відносини між вчителем і учнем; об'єктивність оцінки навчального процесу тощо;

б) внутрішні або індивідуальні: індивідуальні особливості учнів (тип характеру, стан здоров'я, уміння та навички, практика тощо).

На основі аналізу наукової та методичної літератури, нами були визначені педагогічні умови, які сприяють формування естетичних почуттів учнів початкових класів засобами музичного мистецтва:

- створення естетичного середовища в дитячому колективі;
- опора на дитячий досвід;
- систематичність й послідовність у формуванні естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.

Педагогічна умова 1. Створення естетичного середовища в дитячому колективі. В учнів молодшого шкільного віку естетичне сприймання має наочно-дійовий характер. Емоційне життя молодших школярів досить насичене і активне. Для цього віку характерні швидкість безпосереднього прояву почуттів, вразливість. Разом з тим, естетичні почуття не мають ще повної форми вираження. Тому умови, створені вчителем, повинні мати гармонійне поєднання всіх аспектів морально-естетичного виховання, передбачати і активізувати стимули для виникнення і прояву естетичних почуттів.

У сучасній українській мові «середовище» тлумачиться як:

- ✓ речовина, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості, сфера;
- ✓ сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму;
- ✓ соціально-побутові умови життя людини; оточення [5, с. 1116].

Л. Печко акцентує увагу на важливості створення естетичного середовища в навчальному закладі. Науковець наголошує, якщо в орієнтаціях вчителів початкової школи та тих, хто навчається, існує духовна єдність естетичних потреб, інтересів, настанов естетичної творчості, свідомості, естетичного ставлення до світу, природи, музики, то можна стверджувати, що на уроці існує естетичне середовище [46, с. 5].

Дослідниця О. Іванова розглядає естетичне середовище у складі освітнього середовища як різноманітний світ, який оточує дитину, формує її уявлення про світ, її відношення до людей, мистецтва [27]. Завдяки науковцям А. Бурову, М. Верб, Б. Лихачову поняття «естетичне середовище» введено в систему естетичного виховання учнів.

На думку вчених Н. Ганнусенко [12, с. 19] і Л. Масол [39, с. 2], в сучасних умовах школа в особі вчителя повинна виконувати місію педагогізації естетичного середовища, а саме: вивчати та враховувати соціокультурні потреби молодших школярів; організовувати діяльність школярів у сфері мистецтва (музики); орієнтувати учнів на активне творче засвоєння мистецтва.

На нашу думку, естетичне середовище сприяє виникненню в особистості потреби в естетичному розвитку. Критерієм успішності сформованості такого середовища може бути ступінь розвитку естетичних почуттів, естетичного сприймання, а виходячи з цього, сформований гарний естетичний смак, що є складовою естетичного компонента структури розвитку естетичних оцінних суджень.

Відповідно до цього мета вчителя полягає не тільки в залученні учнів до музики, не просто вивченні музичної діяльності, ознайомленні з мовою музичного мистецтва та розвитку художнього смаку, а наповненні їх навчання радістю відкриттів і здобутків, створенні умов для виникнення в підростаючого покоління бажання виразити свої враження і переживання у

процесі виконавської діяльності, сприйманні музики чи засвоєнні музичних знань, бажанні разом з учнями відчувати радість спілкування з музикою.

Створенню естетичного середовища сприяє організація «діалогічної взаємодії» між учасниками процесу. Діалог як взаємодія між суб'єктами, характеризується рівноправністю їх спілкування і є не тільки необхідною умовою розв'язання суперечностей, а й передумовою внутрішньої свободи особистості школяра. Створення атмосфери партнерства і співробітництва в

музичній діяльності спонукає кожного учасника творчого процесу до систематичного підвищення свого естетичного рівня і передбачає позитивне сприйняття і толерантне ставлення до протилежної думки, погляду, позиції щодо мистецтва музики.

Педагогічна умова 2. Опора на дитячий досвід – це означає опора на знання, вміння й навички набуті учнями за певний період навчання. Дана умова є однією з найважливіших умов успішності педагогічного процесу. Вважається, що результат естетичного, музичного виховання залежить лише від якості роботи учителя початкової школи. Однак для досягнення певної мети, яку ставить перед собою педагог, необхідна оптимальна опора на дитячий досвід, а вона визначається найбільше власною організацією особистості школяра. Опираючись на дитячий досвід, означає направляти знання, вміння та навички дітей в певне русло, спрямовувати їхню роботу так, щоб сприйняття музики було якомога ефективнішим, тобто керувати цим процесом.

Музику називають «школою почуттів», бо в залежності від змісту творів, вона може пробуджувати різноманітні почуття, які ведуть особу до духовного зросту, естетичних смаків. Найважливішою умовою ефективності формування у школярів естетичного ставлення до дійсності є знання й неухильне практичне використання загальнопедагогічних принципів, правильний вибір форм і методів естетичного навчання і виховання.

Слід зазначити такі фактори, від яких безпосередньо залежить опора на досвід дітей, тобто керованість ним. По-перше, власна активність і психічна організація учнів; по-друге, їх комунікабельність. Перше визначається перед усім психологічними особливостями слухача (його пам'яттю і уявою, мисленням, відчуттями, волею), а також рівнем загального музичного розвитку, способом діяльності. Комунікабельність залежить у даному випадку від наявності у дітей відповідних об'єктів сприймання музичного твору – емоційного досвіду, знань, вмінь і навичок; від настроєності на

сприйняття, потреб психічного стану. Будучи відносно самостійним, обидва фактори тісно пов'язані між собою, взаємо обумовлюють один одного.

Опора на досвід учнів вимагає його постійного розвитку у процесі виховання. Наявне замкнуте коло – комунікабельність залежить від активності слухачів, активність визначається комунікабельністю, яка вимагає педагогічного втручання з метою прорвати його, підняти на вищий рівень, спираючись на активність школярів. Сприятливі умови для цього виникають при однорідному складі слухачів. В умовах класу, крім подолання взаємообумовленості названих факторів, необхідно також боротися зі зниженням активності сприймання, яке виявляється у частини учнів у зв'язку з неадекватністю умов і недостатнім зворотним зв'язком.

Слід зазначити, що підвищення рівня керованості школярів не веде автоматично до спрощення процесу формування музичного сприймання, адже найоптимальнішою для музичного виховання (як, власне, і для інших педагогічних процесів) виявляється не така опора на досвід дітей, яка обмежується пасивним і точним виконання учнями вказівок вчителя, а така, що включає творчу активність слухачів. При цьому надмірна активність окремих учнів, не підкріплена достатнім музичним досвідом, їх здатність швидко відгукуватися на впливи різних факторів не рідко веде їх в сторону від емоційно-естетичного змісту музики. Це спостерігається, наприклад, при відсутності настроєності на сприймання в одного або кількох учнів класу (з різних причин), настій і поведінка яких, передаючись решті учнів, можуть створити неадекватну ситуацію, виявитись сильнішими від впливу музики.

Тому вчитель повинен домогтись відповідної емоційної настроєності всього класу, вчасно спрямовувати активність учнів у потрібному напрямку, виключаючи впливи небажаних факторів. Отже, опора вчителя на дитячий досвід свідчить про наявність передумов для досягнення певної мети, тобто реалізації виховних впливів.

Педагогічна умова 3. Систематичність й послідовність у формуванні естетичних почуттів учнів початкової школи засобами

музичного мистецтва. Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, – писав В. Сухомлинський. – Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [57].

Оволодіння будь-якими вміннями та навичками неможливе без вивчення теоретичних основ певної науки, не вивчаючи їх у певній системі. Так само неможливо успішно розвивати пізнавальні й творчі здібності школярів без систематично продуманої системи навчально-виховного процесу. Систематичність і послідовність формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у музичній діяльності обумовлюється і логікою самого мистецтва, і особливостями пізнавальної й практичної діяльності школярів. Принцип систематичності й послідовності лежить в основі побудови навчально-виховних програм і визначає систему роботи педагога та діяльність школярів у процесі навчання і виховання.

Систематизована подача матеріалу має відбуватися на основі опори при вивченні нового на раніше пройдене, виділення в ньому головного, розкриття загальної ідеї, формування у школярів вміння аналізувати, систематизувати й узагальнювати явища й факти, які вивчаються.

Послідовність формування у школярів естетичного ставлення до дійсності засобами музики реалізується шляхом створення ланцюга послідовних кроків, кожний з яких послідовно доповнює набутий школярами естетичний досвід, вміння й навички, сформованих в певній логічній послідовності. В своїй роботі ми виділяємо три види системності: цільова, логічна й психологічна.

Таким чином, ми припускаємо, що застосування комплексу педагогічних умов, а саме: створення естетичного середовища в дитячому колективі; опора на дитячий досвід; систематичність й послідовність у

формуванні естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва – буде сприятливо впливати на процес формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.

2.3. Зміст, форми й методи формування компонентів естетичного досвіду учнів у школі І ступеня

У Законі України «Про освіту» [24] виділено Мистецьку освіту як окремий вид, яка «передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва». Зокрема виділено початкову мистецьку освіту, що здобувається одночасно з початковою та/або базовою середньою освітою і полягає в набутті здобувачем компетентностей початкового рівня в обраному виді мистецтва.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, що надає естетичного забарвлення усьому духовному життю людини. Створюючи хвилюючий образ світу, розкриваючи ціннісне й психологічне багатство особистості, організовуючи духовне спілкування між людьми і поколіннями, музика стає незамінним засобом творчого збагачення естетичного досвіду людства, його актуалізації й впливу на підростаюче покоління. До того ж знайомство з музикою сприяє формуванню естетичного погляду на життя, розвитку художніх смаків, розширенню кругозору, становленню особистості.

Формування музично-естетичних почуттів учнів – це процес складний і вимагає від вчителя об'єктивності і широти власних музичних поглядів. Розвиток і збагачення музично-творчих здібностей, формування навичок сприйняття музики, зацікавлене ставлення учнів до музичного мистецтва у формі класної, позакласної та позашкільної роботи повинні здійснюватися в продуманій і послідовній системі.

Формування естетичних почуттів молодших школярів спрямовано на підготовку їх до самоорганізації естетичного ставлення до навколишньої дійсності та мистецтва.

Спираючись на праці дослідників (С. Жупанина, А. Щербо та ін.), визначено основні завдання формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами музичного мистецтва:

- формування інтересу до музичного мистецтва і бажання займатися різними видами естетичної діяльності;
- усвідомлення значення естетичних почуттів у їх повсякденному житті, навчанні та творчості;
- розширення і засвоєння знань про прекрасне в дійсності та музичному мистецтві як основи формування естетичних почуттів;
- включення дітей у різні види естетичної діяльності.

Як і будь-який інший процес, формування естетичних почуттів має етапи, кожен з яких передбачає розв'язання окремих завдань, що сприяють здобуттю дітьми естетичних почуттів на певному проміжку часу. Кожен етап має свою мету і змістові компоненти, що визначають форми організації, методи і засоби.

Формуючи естетичні почуття молодших школярів, учителям початкової школи необхідно забезпечити емоційно-позитивний контакт дитини з різнобарв'ям звуків, образів навколишньої дійсності з обов'язковим подальшим аналізом отриманої інформації. На думку дослідників, систематизація накопиченої чуттєвої інформації проходить певні етапи: емоційно-образний вплив зовнішньо невідокремлених об'єктів; виокремлення окремих естетичних об'єктів й усвідомлення їх неповторних характеристик, естетико-виразних якостей; встановлення зв'язків між якостями об'єктів і настроєм, яке вони викликають [44, с. 51].

На думку Т. Завадської, формування музично-естетичних почуттів молодших школярів відбувається у п'ять етапів. Так, на інформаційно-спонукальному етапі відбувається формування загальної емоційно-естетичної

установки особистості дитини на позитивне ставлення до музики в цілому та на зацікавленість музичною діяльністю. Активізації чуттєво-емоційної діяльності учнів сприяє емоційно-перцептивний етап. Раціонально-логічний етап спрямований на формування оцінного ставлення школярів до засобів музичної виразності. На чуттєво-інтерпретаційному етапі формується емоційно-оцінне ставлення молодших школярів до музики шляхом переходу від раціонально-логічного осмислення дитиною виразних можливостей музики до її семантичної інтерпретації. Стимулювання творчої активності учнів поза уроками музики відбувається на активно-творчому етапі [22, с. 17-19].

Спираючись на праці названих дослідників (Гриценко І., Карась Г., Пахальчук Н.), [16 ; 45], до основних етапів формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва нами визначено:

Перший етап – стимуляційно-активізаційний, який передбачав розвиток у молодших школярів естетичних інтересів, орієнтацій, потреб і ставлення до виявів прекрасного в житті та музичному мистецтві. На цьому етапі необхідно зацікавити, захопити дітей потрібною їм інформацією і новими способами сприйняття прекрасного.

Другий етап – інформаційно-ознайомлювальний, під час якого діти отримували необхідну інформацію, що впливає на зміст естетичних почуттів, знань, понять та світогляду.

Третій етап – практично-рефлексивний, спрямований на включення дітей і різні види естетичної діяльності та формування вмінь самостійно освоювати художньо-естетичні цінності, сприймати й оцінювати твори мистецтва, діяти і творити за законами краси. Виховна робота має на меті освоєння та закріплення в поведінці нових ефективних способів поведінки в навчальній, позанавчальної діяльності та в побуті.

Визначені етапи формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва зорієнтовані на цілеспрямоване і системне вирішення проблеми, враховують логіку такого процесу (від безпосереднього

ставлення учнів до виявів прекрасного в житті та музичному мистецтві до його пізнання, осмислення і оцінки, а потім до активної естетичної діяльності) та психологічні особливості естетичного розвитку молодших школярів засобами музичного мистецтва. Як стверджує Н. Пахальчук, у процесі формування естетичних почуттів молодших школярів необхідно враховувати такі особливості дітей цього вікового періоду: підвищена чутливість та яскравість сприйняття, здатність до глибоких естетичних переживань та власних естетичних оцінок, стійке бажання виявити себе у художньо-творчій діяльності, багатство уяви тощо [45].

Аналіз і узагальнення наукової літератури з проблеми естетичного виховання [21; 26; 29] дозволив окреслити принципи, на яких будемо організовувати процес формування естетичного досвіду молодших школярів у контексті розробленої методики: врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, поєднання різних видів мистецтва, активізація художньо-естетичної діяльності дітей, опора на позивне тощо.

Розробка методики формування естетичних почуттів молодших школярів засобами мистецтва передбачає вибір ефективних форм роботи.

- театралізація;
- музично-естетичні бесіди;
- свято або ранок;
- музичні ігри;
- ігри-подорожі.

Театралізація. Однією з форм дитячої художньої діяльності, що сприяє естетичному вихованню, є театралізована діяльність. Театралізована діяльність дітей – це одна з провідних ліній у формуванні естетичних почуттів молодших школярів. Вона сприяє естетичному вихованню дітей в цілому, прилучає їх до чарівного та яскравого світу мистецтв, розвиває вміння чути, бачити, розуміти красу слова і дії. Вона дозволяє розвивати різні види дитячої творчості: танцювальна, сценічна, співоча. Завдяки тому, що молодші школярі в театралізації приймають на себе певну роль, то для

змалювання образу вони використовують окремі засоби виразності, такі як: міміка, жести, інтонація, пантоміма.

Велика роль у формуванні естетичних почуттів школярів належить вчителю, в його умінні за допомогою театральних технологій, емоційно та образно допомогти дітям відкрити ті сторони краси, які не під силу їм самотійно зрозуміти. Залучення учнів початкової школи до театральної діяльності створює можливості виявити та розвинути їх кращі потенційні задатки та риси у чарівній казковій атмосфері маленького театрального дива.

Наведемо тематику театралізації з молодшими школярами: театралізоване дійство на пісню «Ходить гарбуз по городу»; інсценування казок «Теремок», «Кіт, півень і лисиця» та інші (див. додаток Б).

Отже, театралізовані ігри сприяють духовному вихованню молодших дошкільників, розвитку естетичних почуттів, становленню характеру, прищепленню найкращих рис, утвердженню себе в суспільстві.

Музично-естетичні бесіди. В основі бесід лежить розмова, діалог вчителя з учнями через систему продуманих запитань, спрямованих на обговорення подій, фактів, явищ навколишньої дійсності, життя учнівського колективу.

Музична бесіда з молодшими школярами має свої організаційно-методичні особливості, які необхідно врахувати під час їх підготовки і проведенні в початковій школі.

По-перше, тематика повинна включати найбільш емоційно близькі для молодших школярів музичні твори. *Наприклад:* образ мами в музиці, колискові наших мам, чарівний світ музичної казки, у країні музичних іграшок, природа у музиці тощо.

По-друге, пропонована дітям бесіда повинна бути належно ілюстрована. Йдеться не лише про грамотне аудіальне забезпечення знайомства учнів з музичними образами, але й про належну візуалізацію сприймання їх дітьми.

По-третє, варто включати в бесіду невеличкі музичні фрагменти у живому виконанні (*див. додаток В*). Це може бути власне виконання хоча б мелодії твору на найбільш поширених музичних інструментах (фортепіано, баяні, акордеоні, скрипці та ін). Вдало вплітаються в контекст бесіди й виконавські спроби дітей, які вчаться у музичних школах. Не потрібно боятися невдач, пам'ятаючи про те, що дитяча аудиторія дуже зацікавлено слухає, насамперед, живе виконання музики легко прощає деякі виконавські огріхи.

По-четверте, будувати бесіду потрібно обов'язково як доброзичливий діалог з дітьми, у якому цінною є кожна висловлена думка. Монологічний виклад матеріалу не є припустимим. Тому попередня підготовка бесіди повинна включати розробку низки запитань і вірогідних дитячих відповідей. Слід також продумувати наперед творчо-ігрові завдання, які підсилять інтерес дітей до пропонованого музичного образ.

Структура бесіди:

- вступна частина (узагальнення й доповнення основної інформації, яка стосується методики та змісту проведення бесіди);
- основна частина (ознайомлення з новими проблемами, їх зв'язок з попередніми знаннями, відповідне їх обговорення й аналіз, спільне обґрунтування);
- заключна частина (підсумок результатів обговорення, аналіз і оцінка відповідей учнів, завдання для самостійної роботи й рекомендації щодо застосування отриманих знань у практичній діяльності).

Під час музично-естетичних бесід можна розв'язувати такі завдання:

- обговорення з учнями творів музичного мистецтва, конкретних фактів і подій, пов'язаних з естетичною діяльністю людей; законів естетики в суспільстві;
- залучення учнів до вироблення естетичних оцінок, суджень, відношень, поглядів, переконань;
- розширення кола уявлень і понять про музичне мистецтво і його

розвиток на різних історичних етапах, його значення в житті людей, види мистецтва, закони естетики тощо;

- формування основ естетичного світогляду;
- виховання етичних якостей та рис характеру учнів, естетичних смаків, почуття прекрасного тощо.

Наприклад, під час бесіди на тему «Видатний український композитор М. Лисенко» діалог має розпочинатися із запитання учителя до учнів: «Що Ви чули про українського композитора М. Лисенка? Чи знаєте його музичні твори?». Далі вчитель демонструє портрет митця, доповнює відповіді учнів, пропонує послухати його твори. Наступним етапом художнього діалогу є аналіз і оцінка учнями разом з учителем сприйнятого ними музичного твору, формування висновків про його цінність і красу. Далі для збагачення естетичного і художнього світогляду учнів учитель пропонує порівняти прослуханий ними музичний твір з творами інших видів мистецтва: живопису і літератури й обмінятися думками щодо спільного і відмінного між ними.

Отже, діалог охоплює у собі основні види інформації про музичне мистецтво, спонукає молодших школярів до розвитку таких умінь, як сприймання й оцінка художніх творів, формуванню естетичних почуттів.

Свято або ранок. Шкільне свято – явище інтегративне, комплексне, в якому переплітаються дії, що є предметним вираженням тих чи інших форм суспільної свідомості. Ранки допомагають вирішувати завдання естетичного виховання школярів, вчать глибше розуміти прекрасне, розвивають музичні здібності дітей. У ході свята відбувається багатогранний вплив на особистість учня шляхом включення його в різноманітні види діяльності та оптимального використання засобів (слово, музика, декорації, інтер'єр, освітлення, звуки тощо), що акумулюють різні види мистецтва.

Кожне свято має свою *структуру*, складовими елементами якої є: *пролог* (вступна частина, під час якої в символічній формі мотивується зміст, створюється відповідний святковий

настрій, учасники налаштовуються на певне емоційне сприйняття); *зав'язка* (епізод, який запускає в рух сюжет); *розвиток дії* (логічний розвиток епізодів та дії – основа сценарної будови); *фінал* (має закріпити в душі кожного учасника те головне, що заключало в собі свято).

У процесі підготовки пишеться сценарій його проведення за таким алгоритмом: тема, адресність (для учнів якого віку), мета, оформлення (наочне, музичне), дійові особи, використана література, хід свята.

Важливо, щоб свято організовувалося як колективна творча справа, що є комплексною формою організації виховної роботи в соціумі. Організатори свята гармонійно поєднують методи і форми роботи з метою формування у дітей ціннісних орієнтацій та загальної культури, оптимально використовують засоби, які акумулюють різні види мистецтв, а його учасники активно включаються в різні види діяльності [48, с. 12].

Успіх свята забезпечується майстерним поєднанням слова, музики, художньо-декоративного оформлення та гри. Слово, як би воно не звучало, має бути почуте всіма. Феномен музики полягає в тому, що вона готує до сприйняття певних образів, подій, фактів, думок, викликає певні емоції тощо. Музика може звучати в урочисті моменти, як акомпанемент чи окремий музичний номер. Інтер'єр, колір, освітлення, зображувальні засоби, вдало розміщені плакати, атрибути, костюми чи їх елементи також відіграють важливу роль у естетично-емоційному сприйнятті того, що відбувається на сцені, в залі. Свято має бути пронизане грою, вигадкою, адже дитина пізнає світ, граючи. Гра – це завжди радість, піднесений настрій, задоволення від успіху. Під час свята, як правило, проводяться масові ігри. Вони допомагають заповнити паузи й активізувати всіх учасників (*див. додаток Г*).

Шкільне свято надовго залишиться в дитячій пам'яті лише тоді, коли буде організовуватися з позицій педагогічної доцільності та з урахуванням методичних вимог.

Отже, дитяче свято потрібно розглядати: як комплексну художньо-творчу форму естетичного виховання молодших школярів засобами

музичного мистецтва; як цілісну структуру, всі компоненти якої тісно взаємозв'язані і взаємодіють. Необхідно розрізняти специфічні особливості функціонування свята, на відміну від інших форм і засобів виховання, виділяти закономірності його всебічного й цілісного впливу на інтелектуальну, емоційну і вольову сфери особистості дитини.

Музичні ігри. Музичні ігри допомагають дітям краще засвоїти нотну грамоту, формують і розвивають музичні здібності - пам'ять слух ритмічне та ладове відчуття. У процесі музичних ігор діти набувають потрібні навички – вокально-хорові, творчо імпровізаційні, ритмічно-супровідні та ін.

Приступаючи до проведення гри, учні обов'язково попередньо мають ознайомитись з ігровим репертуаром. При цьому підбираються такі пісні-ігри, які за змістом, формою, і способом проведення відповідали віковим особливостям учнів. Під час гри потрібно звернути увагу на всі запитання, зауваження та доповнення учнів, що стосувалися змісту та способу проведення.

Ігрова діяльність для школярів зберігає своє значення як найбільш доступна і природна форма діяльності, що усуває авторитарність у стосунках учителів і учнів, створює особливу атмосферу інтересу, емоційного піднесення.

Більшість сюжетів пісень мають жартівливий, гумористичний характер, тому вони легко сприймалися школярами і з інтересом виконувалися. Музично-поетичний матеріал дозволяє використовувати різні форми творчої інтерпретації – у сольному та ансамблевому виконанні, у вигляді інсценізацій чи театралізованого дійства, а також може включатись як ілюстрація до тематичних бесід і лекцій-концертів.

Крім дидактичних завдань, музична гра виконує неабиякі виховні функції: збагачує духовне життя школярів, учить їх спілкуватися, розвиває дитячу ініціативу, сприяє формуванню колективізму. Введення в шкільне життя музичних ігор викликає в учнів радісний настрій, створює оптимістичний ритм їх навчання та виховання, благотворно впливає на

емоційну сферу дітей. Музичну гру підвищує інтерес учнів до навчання, бо дає кожній дитині можливість випробувати свої сили, пережити хвилювання успіху, піднести самооцінку. На думку дослідників, використання гри в навчально-виховному процесі дійсно можна назвати методом дитячої радості у формуванні позитивного ставлення школярів до навчання (О. Богданова, В. Петрова).

Організація музичної гри передбачає дотримання певних методичних алгоритмів. Насамперед, слід чітко визначити, яку музичну гру потрібно провести, чи відповідає вона темі та змісту виховної справи. Для того, щоб провести музичну гру на належному рівні, необхідно скласти її план, в якому визначити: дидактичну спрямованість, розвивальні та виховні цілі, ігровий реквізит (унаочнення, роздаткові картки, музичні інструменти та ін.), хід гри.

Музичні ігри корисно включати в уроки музики, читання, образотворчого мистецтва та позакласну виховну роботу (свята, конкурси, вікторини тощо). Під час роботи в школі можна застосовувати ряд музичних ігор, що сприяють не лише засвоєнню навчального матеріалу, але й активізують розвиток окремих психічних процесів, уможливають формування морально-естетичних процесів, уможливають формування морально-естетичних якостей особистості.

Наведемо тематику музичних ігор, які доцільно використовувати у початковій школі: «Музичне коло», «Гарний настрій», «Музичний годинник», «Чарівна сопілка», «Веселий диск» та інші (див. додаток Д).

Ігри-подорожі – синтетична форма роботи, оскільки поєднує в собі різні форми роботи, під час подорожі проводяться розповіді, бесіди, які поєднуються з виконанням завдань і конкурсами, вікторинами, екскурсіями. Такі подорожі передбачають системну й цілісну організацію дитячого життя на тривалому відрізку часу; забезпечення романтизації процесу спілкування дітей з навколишнім світом, реалізації потенціалу колективної творчої діяльності; посилення інтересу учнів до музично-естетичного та предметно-

практичного освоєння навколишнього світу, набуття досвіду його емоційно-образного пізнання; включення дітей у різні види естетичної діяльності; розвиток уяви, фантазії, творчості тощо.

Під час підготовки й проведенні гри-подорожі потрібно враховувати її особливості, які сприяли б досягненню поставлених цілей щодо формування компонентів естетичних почуттів молодших школярів: можливість цілісно організувати дитячу діяльність на тривалому відрізку часу; коригування безпосередня тривалість подорожі залежить від довжини маршруту і вікових можливостей дітей; цікаве й актуальне формулювання теми й відповідність змісту; поділ уявного маршруту подорожі на частини, проміжки, етапи; визначаються зупинки, станції; продумуються перешкоди; використання обов'язкових атрибутів та ігрового реквізиту: яскравих карт (маршрутів) подорожі, перешкод, транспорту, маршрутних лисів, емблем, бортових журналів тощо; поділ учнів на екіпажі, команди, експедиційні групи; вибір командирів, капітанів, водіїв, штурманів тощо.

Така форма організації творчого освоєння школярами музичного мистецтва характеризується синтетичністю, використання комплексу мистецтв і різних видів естетичної діяльності. Надаючи можливість організувати дитячу творчу діяльність на тривалому проміжку часу, гра-подорож може поєднувати у собі різні форми роботи з школярами: урок милування, художньо-естетичну бесіду, творчу годину, конкурс, вікторину, свято та ін. Педагоги повинні вміти розробити маршрут такої гри, який включає, як правило, декілька «станцій-зупинок», у межах яких школярі реально чи уявно подорожують у світі музики та набувають досвід її творчого освоєння.

Наведемо орієнтовна тематику ігор-подорожей: гра-подорож в осінній ліс (осіння тематика пісень), у світ народної пісні, в країну Композиторів, на остів Пісенний тощо.

Така форма роботи дозволяє вчителю значно поживавити процес творчого спілкування учнів зі світом музики і допомагає реалізувати потенціал їх колективної творчої діяльності.

Таким чином, моделювання і використання оригінальних форм навчання і виховання сприяє формуванню у молодших школярів позитивного ставлення до музичного мистецтва, розширення естетичних знань, включення їх у різні види естетичної діяльності. Включення в практичну діяльність всіх вище перерахованих форм, методів і засобів виховання спрямовується на формування здатності сприймати дитиною прекрасне у навколишньому середовищі та музичному мистецтві, на розвиток естетичних почуттів, суджень, смаків, умінь, творчих здібностей, потреби брати участь у створенні прекрасного в житті і художній творчості.

ВИСНОВКИ

Повноцінний духовний світ людини починає формуватися ще з раннього дошкільного дитинства. Найважливішим критерієм внутрішнього світу є наявність естетичних почуттів. У молодшому шкільному віці у дітей активно формуються художні смаки, любов до різних видів мистецтва, емоційна чуйність, які закладають фундамент естетичного смаку. Формування естетичних почуттів у молодших школярів займає важливе місце в навчальному процесі, так як починаючи з молодшого шкільного віку, коли закладаються основи естетичних і моральних цінностей, формуються емоційна і духовна сфери дитини, його «почуття гармонії».

У процесі проведення нами дипломного дослідження, спрямованого на формування естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва, нами були зроблені такі висновки:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури здійснено дефінітивний аналіз поняття «естетичні почуття». Це дало змогу дослідити, що естетичне почуття – це безпосереднє емоційне переживання людиною свого естетичного відношення до дійсності, що закріплюється естетичною діяльністю в усіх її видах, включаючи художню творчість. Як тільки це переживання зникає, естетичне відношення людини до дійсності згасає або переходить в план рефлексивного судження. В естетичних почуттях представлений весь духовний світ людини, її індивідуальність і соціальний досвід.

2. Охарактеризувавши проблему виховання у молодших школярів естетичних почуттів в історії педагогічної думки та виховний потенціал засобів музичного мистецтва у формуванні естетичних почуттів учнів, ми дійшли до висновку, що проблема виховання естетичних почуттів в учнів початкової школі привертала увагу багатьох педагогів-дослідників. Дана проблема розглядалася у різні історичні періоди провідними педагогами. Питання виховання естетичних почуттів знайшли своє глибоке відбиття в

працях відомих педагогів-класиків: А. Макаренка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Юркевича.

Виховний процес, спрямований на гуманізацію стосунків засобами музики, відбуватиметься успішно, якщо він будуватиметься як сукупність послідовних взаємодій учителя та учнів, що забезпечують досягнення вихованцями певного результату. Джерелом гуманних стосунків учнів є діяльність, яка здійснюється заради блага інших людей.

3. В ході констатувального етапу експерименту нами були виділені критерії (емоційно-чуттєвий, ціннісно-орієнтаційний, креативний) та рівні (високий, середній, низький). Проведене нами дослідження дає змогу дійти до висновку про достатній рівень сформованості естетичних почуттів молодших школярів засобами музичного мистецтва.

4. На основі аналізу наукової та методичної літератури, нами були визначені педагогічні умови, які сприяють формування естетичних почуттів учнів початкових класів засобами музичного мистецтва:

- створення естетичного середовища в дитячому колективі;
- опора на дитячий досвід;
- систематичність й послідовність у формуванні естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва.

5. У нашому дослідженні ми визначили форми й методи формування естетичних почуттів учнів початкової школи засобами музичного мистецтва. Зокрема, найголовнішими є :

- театралізація;
- музично-естетичні бесіди;
- свято або ранок;
- музичні ігри;
- ігри-подорожі.

Отже, проведене нами дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Однак, саме музика допомагає формувати у молодших школярів естетичні почуття, розвивати образне мислення й уяву. Вона дозволяє

зробити навчально-виховний процес доступним і захоплюючим для школярів. Чим раніше розпочати таку роботу з учнями початкової школи, тим більше шансів, що творчі можливості учнів та їхні естетичні почуття не згаснуть, а будуть розвиватися та застосовуватися у різних сферах діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Г. Використання комп'ютерних технологій у школі / Г. Алексеева. – Харків : Основа, 2012. – 112 с.
2. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: книга для учителя / Ш. А. Амонашвили. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
3. Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : Навч.-метод. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
4. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
6. Ветлугина Н. А. Воспитание эстетического отношения ребенка к окружающему: основы дошкольной педагогики / Н. А. Ветлугина ; под. ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. – М. : Педагогика, 1990. – 200 с.
7. Вільчовська А. Е. Музично-рухове виховання дітей у педагогічній системі Карла Орфа / А. Е. Вільчовська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2008. – С. 53-56.
8. Волкова Н. П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – 576 с.
9. Выготский Л. С. Психология искусства / Под. ред. М. Ярошевского. – М.: Педагогика. – 1968. – 344 с.
10. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский // Психологический очерк, 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 90 с.

11. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-те вид., виправл. і доповн. – Вінниця : Держ. картогр. ф-ка, 2007. – 400 с.
12. Ганнусенко Н. Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний час. Методичні рекомендації / Н. Ганнусенко. – К., 2006. – 140 с.
13. Голюк О. А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О. А. Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С. 244-252.
14. Гончаренко М. В. Проблеми естетичного виховання / М. В. Гончаренко. – К. : Мистецтво, 1976. – 224 с.
15. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.:Либідь, 1997. – 367 с.
16. Гриценко І. В. Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / І. В. Гриценко ; Херсонський держ. Ун-т. – Херсон, 2002. – 19 с.
17. Гусленко І. Ю. Естетичне виховання в загальному процесі гуманізації та гуманітаризації освіти / І. Ю. Гусленко // Духовність особистості. – 2011. – Вип.5. – С. 34-38.
18. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників [Електронний ресурс] / Гуцан Тетяна Григорівна. – Режим доступу : <http://intkonf.org>
19. Державна національна програма «Освіта» / Режим доступу // https://pidruchniki.com/81983/pedagogika/derzhavna_natsionalna_programa_osvita_ukrayina.
20. Дікуша О. С. Як вчити дітей розуміти класичну музику засобами творчих вправ / О. С. Дікуша // Обдарована дитина. – 2009. – №9. – С. 50-53.

21. Естетика : навч. посіб. / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В. О. Лозовой та ін. [за ред. В.О. Лозового]. – К. : Юрінком Ін-тер, 2007. – 208 с.
22. Завадська Т. М. Формування музично–естетичного досвіду молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Педагогіка та історія педагогіки” / Т. М. Завадська ; УДПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 1993. – 23 с.
23. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закладів / [С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко]; за загальною редакцією акад. С. Д. Максименка – К.: Форум, 2004. – 702 с.
24. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39) – 15 с.
25. Збірник нормативних документів з освіти та виховання / Упоряд. З. М. Онишків; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 172 с.
26. Зязюн І. А. Виховання естетичної культури школярів : навч. посіб / І. А.Зязюн. – К. : ІЗМН, 1998. – 156 с.
27. Іванова О. І. Естетичне середовище як складова частина виховного процесу / О. І. Іванова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: [збірник наукових праць]. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля. – № 2 (25). – 2008. – С. 83-96
28. Казьмірчук Н. С. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у ВНЗ / Н. С.Казьмірчук // Наукові записки: зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / За ред. Л. В. Старовойт. – Вінниця, 2017. – С. 51-55.
29. Калінін Л. Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку засобами театрального мистецтва / Лариса Калініна // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Випуск 123(II). – С.128-132.

30. Калініна Л. Проблема формування естетичних смаків особистості у сучасних педагогічних дослідженнях / Л. Калініна // Рідна школа. – 2008. – №5. – С. 23-25.

31. Камінський, А. Г. Естетика : властивості, явища і процеси: монографія / А. Г. Камінський. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 198 с.

32. Камынина Т. П. Формирование учебно–проектной деятельности студента в образовательном процессе : дисс. ... кандидата пед. наук / Камынина Т. П. – Оренбург, 2006. – 200 с.

33. Крупник Е. П. Психологическое воздействие искусства на личность / Е. П. Крупник. – М.: Просвещение, 1999. – 240 с.

34. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии / А. Н. Леонтьев. – М.: Смысл; КДУ, 2005. – 511 с.

35. Личковах В. А. Світ людини в мистецтві (світоглядно-антропологічні засади теорії частинного виховання) / В. А. Личковах. – Чернігів, 2005. – 152 с.

36. Лозовой В. О. Естетика: навч. посіб. / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В. О. Лозовой та ін.; За ред. В. О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 208 с.

37. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А. С Макаренко. – К.: Знання, 1990. – 353 с.

38. Максименко С. Д. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закладів / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко / за ред. акад. С. Д. Максименка. – Київ : Форум, 2004. – 702 с.

39. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. Масол // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2004. – № 10. – С. 2-29.

40. Миропольська Н. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : Навчальний посібник / Н. Миропольська, С. Ничкало,

В. Рогозіна, Л. Хлебникова, В. Шахрай. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 240 с.

41. Мистецтво у розвитку особистості : Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 224 с.

42. Мовчан В. С. Естетика : навчальний посібник для вузів / В. С. Мовчан . – Київ : Знання, 2011. – 527 с.

43. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. – 206 с.

44. Овчинникова А. Ж. Технология постижения образа у младшего школьника на уроках эстетического цикла / А. Ж. Овчинникова // Эстетический опыт личности как условие освоения культуры в образовательном процессе школы и вуза : сб. науч. тр. – М., 2003. – С. 50-59.

45. Пахальчук Н. Естетичний досвід молодшого школяра : структурно-функціональний аналіз / Н. Пахальчук // Наукові записки : наук.-практ. конф. викладачів і студ., 5–7 квіт. 2007 р. Сер. Початкове навчання. – Вінниця, 2007. – Вип. 5, Ч. 1. – С. 113-117

46. Печко Л. Основные характеристики эстетико-педагогической среды школы, урока, класса: межвуз. сб. науч. трудов. – М.-Луганск: Инс-т худ. образования РАО Луганский госуд. пед. ун-т им. Т. Шевченко, 2000. – С. 5-12.

47. Платонов К. К. Занимательная психология / К. К. Платонов. – Издание 4 е, переработанное. – М.: Молодая гвардия, 1986. – 224 с.

48. Режисура шкільних свят / упорядк. М. Голубенко, О. Шатохіна. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с.

49. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання / О. Я. Ростовський // Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.

50. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн: В 2 т. – Т. 2. – М. : Педагогика, 1989. – 576 с.

51. Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. – Кн.2. [за ред. Є.І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук] / С. Русова – К.: Либідь, 1997. – 320 с.

52. Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Г. С. Сковорода. – К. : Наукова думка, 1983. –542 с.

53. Сост. Т. А. Баришева, В. А. Щекалов Креативна дитина: Діагностика та розвиток творчих здібностей [Текст] / Т. А Сост, В. А. Баришева, Д Щекалов. – Фенікс, 2004. – 416 с.

54. Сотська Г. І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Сотська Галина Іванівна – Київ, 2014. – 457 с.

55. Стеценко К. Українська пісня в народній школі / Кирило Стеценко. Спогади, листи, матеріали. – К., 1981. – С. 6-7.

56. Сухомлинський В. Пависька середня школа / В. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 7-390.

57. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 653 с.

58. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти: монографія / Г. С. Тарасенко. – Черкаси: Вертикаль, 2006. – 308 с.

59. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К. Д. Ушинський // Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 тт.– Т.1. – К.: Рад. шк., 1983. – С. 192-471.

60. Цитати. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://paginec.rv.ua/1451/>

61. Черніка М. Дослідження рівня музично-естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку / М. Черніка // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Випуск 48. – 2014. – С.234-238.

62. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации / П. М. Якобсон. – Москва: Институт практической психологии, 1998. – 304 с.

63. Якобсон П. М. Психология художественного творчества / П. М. Якобсон. – М.: Знание, 1971. – 48 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**РЕЗУЛЬТАТИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗА КРЕАТИВНИМ КРИТЕРІЄМ**

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ «ХОДИТЬ
ГАРБУЗ ПО ГОРОДУ»

Дійові особи:

1. Ведучий. 2. Гарбуз. 3. Диня. 4. Огірочки. 5. Морквиця. 6. Буряки. 7. Квасоля. 8. Бараболя. 9. Біб.

Все дійство супроводжується танцями, сміхом, з музичним супроводом.

Гарбуз: «Ходить гарбуз по городу, питається свого роду: Ой чи живі, чи здорові всі родичі гарбузові?»

Диня: «Обізувалась жовта диня, гарбузова господиня: Іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові».

Огірочки: «Обізувались огірочки, гарбузові сини й дочки: Іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові».

Морквиця: «Обізувалась морквиця, гарбузова сестриця: Іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові».

Буряки: «Обізувались буряки, гарбузові свояки: Іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові».

Квасоля: «Обізувалась квасоля, а за нею й бараболя: Іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові».

Біб: «Обізувався старий біб: Я піддержав увесь рід! Іще живі, ще здорові всі родичі гарбузові!»

Всі Овочі: «Іще живі, ще здорові, усі родичі Гарбузові!»

Поклін

ВСТУПНА БЕСІДА

Ш.К. СЕН-САНС (ІЗ СЮЇТИ «КАРНАВАЛ ТВАРИН»)

– Діти, сьогодні ми будемо знайомитися з музичним портретом дуже цікавої тварини. А якої саме – ви дізнаєтесь, коли відгадаєте загадку:

Шия довга, перо білосніжне.

Він пливе так тихо і ніжно,

Щоб води навіть не сколихнути

Хто це бачив – не зможе забути.

– Так, ця дивовижна тварина зветься лебедем. А що ви знаєте про цих птахів? *(Це дуже красиві, величні птахи. Їх ще називають королівськими, тому що вони дивують своєю розкішшю. Лебеді – перелітні птахи. Вони здобули славу ще й через свою вірність один одному: майже завжди їх бачать у парі і т.д.)*

– Вельми цікаво розповів нам про лебедя французький композитор Шарль Каміль Сен-Санс. Він дуже любив тварин, цікавився природничими науками, багато подорожував. Його сюїта «Карнавал тварин», до якої увійшла і п'єса «Лебідь», - це своєрідна галерея музичних портретів.

– А тепер на мить закрийте очі й уявіть себе розкішними білими птахами – лебедями. Як би за допомогою рухів ви змалювали їх портрет? *(Діти імпровізують).* Охарактеризуйте словами рухи цих птахів. *(Плавні, неквапливі, граційні, повільні).*

– Прослухайте, будь-ласка п'єсу. Чи можна застосувати ваші рухи до прослуханої музики. Що є доказом того?

(Звучить твір)

ВСТУПНА БЕСІДА

П. І. ЧАЙКОВСЬКИЙ «БАБА ЯГА» (З «ДИТЯЧОГО АЛЬБОМУ»)

– Діти, мабуть безглуздо було б запитувати вас, чи любите ви казки. Адже ці перлинки усної народної творчості люблять всі. А ось інша справа,

які казки вам подобаються. А й дійсно, яких би казкових героїв ви хотіли запросити до себе на урок?

– Попри всі ваші бажання я рада вітати у нас в гостях героїню, з якою б ви чи не найменше хотіли зустрітися. І це все через її вдачу. Отже, зустрічайте Бабу Ягу!

(вчитель вивішує на дошці зображення Баби Яги)

– А хто мені поділиться секретом, чому діти так недолюбляють цієї казкової героїні? *(Тому що вона зла, бридка, огидна. Вона викрадає дітей, викликає злі, чорні сили на допомогу і т.д.)* Опишіть в декількох словах вдачу Баби Яги. *(Підступна, зла, хитра, улеслива тощо)*. Якими фарбами ви б намалювали її портрет?

– Діти, Хоча Баба Яга вам і не дуже до вподоби, проте, казки за її участю ви всі любите. Любив такі казки й відомий нам композитор Петро Ілліч Чайковський. Одна з п'єс знайомого нам «Дитячого альбому» так і називається «Баба Яга». Але перед тим, як слухати твір, уявимо себе композитором і спробуємо самі написати музику з такою назвою. Яка вона буде звучати: голосно чи тихо, мелодійно чи її звучання буде різкуватим?

– А тепер прослухаємо п'єсу П. І. Чайковського і порівняємо музику, написану композитором, з тією, що написали ми з вами. Чи схожа вона?

(Звучить твір)

П. І. ЧАЙКОВСЬКИЙ «ВАЛЬС КВІТІВ» (З БАЛЕТУ «ЛУСКУНЧИК»)

– Діти, пригадайте, будь ласка казку Г. Х. Андерсена «Квіти маленької Іди».

– Як любив Андерсен квіти! Відомий датський казкар закохано розповідає дітям усього світу про найчарівніші створіння природи. А чи пам'ятаєте ви інших казкарів, які оживляли у своїх творах? Пригадайте ім'я Петра Ілліча Чайковського. Видатний російський композитор був також чудовим казкарем. Його музика напрочуд яскраво відтворює чарівний світ

природи, в якому панує краса.

– Сьогодні ми познайомимося із п'єсою П.І. Чайковського «Вальс квітів» з відомого балету «Лускунчик», створеного композитором за мотивами казки німецького письменника Гофмана.

– Вслухайтесь у звуки цього вальсу. Заклично звучать фанфари, ніби запрошуючи всіх до танцю. Увіллємося подумки в це рухливе квіткове море. Чи зможете ви уявити рухи квітів, що кружляють навколо нас вас? Авжеж, вони легко пурхають над землею, граційно похитуючи голівками. Крок великий – два дрібних... плавно кружляють у вальсі ніжні квіти. Здається, танцює вся природа, увесь світ.

– А зараз прозвучить музика. По закінченні звучання ви спробуйте створити гаму кольорів тих квітів, які, на вашу думку, танцюють цей прекрасний танок.

(Звучить твір)

СЦЕНАРІЙ СВЯТА «ПРИЙДИ, ПРИЙДИ, ВЕСНО!»

Мета: засобами дитячого фольклору навчити дітей виконання веснянок, гаївок, закріпити знання про народний фольклор, виховувати любов до української народної пісні, до своєї Батьківщини.

У залі лунають українські пісні (веснянки, гаївки).

1-й ведучий. Дорогі гості! Ми раді з вами зустрітись у цьому святковому залі.

2-й ведучий. Рідній матері нашій, рідній ненці – Україні, сонцяйній весні, що несе з собою гожий день та прекрасні квіти, присвячуємо!

1-й ведучий. Просимо на хліб, на сіль, на наше свято.

2-й ведучий: *дарує коровай директору школи.*

На сцені весняні квіти – дівчатка.

1-а дівчинка. Україно! Краю милий! Краю золотавий, поля твої широкополі, пісні дзвінкоголосі!

2-а дівчинка. Міста наші рідні, сади пишноцвітні, пшениці рясної, поля золотії.

3-я дівчинка. Українська земле! Де є краще? Де миліше, як не на Вкраїні?

4-а дівчинка Любіть Україну у сні й наяву, Вишневу свою Україну Красу її, вічно живу і нову, і мову її солов'їну.

1-а дівчинка Добрий день, Україно моя! Зі святом всіх вітаємо, Щастя всім бажаємо!

На сцену виходять дівчата.

1-а дівчина. Ой дівчата, подивіться, як сонечко до нас посміхається, посилає нам своє тепле проміння. Може, це весна?

2-а дівчина. Звичайно, весна.

3-я дівчина. Дівчата-голубоньки, як хочеться побачити Весну-Весняночку.

4-а дівчина. Побачимо. Ось сонечко підніметься вище, і до нас Весна Красна прийде.

1-а дівчина. Казала мені мати, щоб Весна до нас прийшла і принесла нам щастя і вроду, треба її співом і викликати, і зустрічати.

Звучить веснянка «Вербовая дощечка». До сцени йдуть хлопці. Перед сценою.

1-й хлопець. А куди ви, хлопці, йдете?

2-й хлопець. Йдемо до дівчат. Будемо Весну зустрічати.

3-й хлопець. А візьміть і нас.

1-й хлопець. Ходімо. *(Хлопці виходять на сцену до дівчат)*

З другої сторони в залі ідуть інші хлопці й співають «Та туман яром котиться».

1-а дівчина. Он, мабуть, хлопці йдуть?

2-а дівчина. Лихо нам несуть?

3-я дівчина. А, може, й ладо?

4-а дівчина. І ще якісь принади.

5-а дівчина. Ой, що ж робити?

6-а дівчина. Ховатися!

2-а дівчина. Не встигнемо. Ось вони вже на порозі.

1-й хлопець. Доброго здоров'я, дівчата!

2-й хлопець. Можна до вас завітати? Разом будемо Весну зустрічати.

1-а дівчина. Заходьте, заходьте, чорноброві. Коли вмієте співати і танцювати, то ми до гурту приймаємо. Дівчата, приймаємо?

Дівчата (разом). Приймаємо!

Хлопці залицяються до дівчат.

1-й хлопець. Чого, чого дівоньки красні?

2-й хлопець. Вони їли пиріжки в маслі.

3-й хлопець. А сирочком посипали.

4-й хлопець. Сметанкою поливали.

Дівчата жартують з хлопцями.

1-а дівчина. Чого? Чого парубки білі?

2-а дівчина. На обідець кота з'їли?

3-я дівчина. А попелом посипали.

4-а дівчина. А дьогтиком поливали... Дівчата, будемо кашу варити.

Хлопці. А що у тій кашці? Жаб'яча ніжка! Кому ж їсти?

Парубкам, парубкам. Будемо кашу варити, будемо хлопців манити.
Наша каша солона – щоб не було сором!

Готують кашу.

Дівчата. Виносьте на двір, закопуйте. А для чого? Щоб ходили парубки далекі й тутешні.

Звучить жартівлива пісня. Хлопці ловлять дівчат, ті убігають. Пісня «По дорозі, жук, жук».

2-й хлопець. Хлопці, дівчата, подивіться, що воно за біле опудало плететься?

В с і (разом). Це ж Зима...

Зима. Ох-хо-хо. Що це тут за гамір у моїх володіннях? Хіба ви забули, що я володарка сну? І все навкруги тут повинно спати, спа-а-т-и, спа-а-ти, ш-ш-ш...

3-й хлопець. Ні! Бабо Зимо. Твій час пройшов! Ми не хочемо спати, ми хочемо співати, танцювати, веселитись. Весну зустрічати.

Зима. Яку Весну? Що я чую? Ось як тупну ногою, як крикну високою нотою – то враз Дід Мороз збере військо і ту Весну перетворить у бурульку і підвісить до цього гілля. Ось тоді й побачимо, хто тут володар: я чи якась там Весна. Ох-ох-ох...

На сцені стає яскраво, грає музика. З'являється Сонечко на сцені.

Дівчина. Сонечко, сонечко, ясне-красне Сонечко! Дай нам тепла, дай нам сили, щоб Зиму прогнали. Руки замерзають, очі закриваються. Холодно.

Хлопці беруть Зиму і тягнуть її на великі сани, вона пручається.

Зима. Заморозю! Хуртовини, де ви?

Дівчата. Чи ви, хлопці, сильні?

Хлопці. Ого-го.

Дівчата. Так сміливіше до Зими підходьте, прив'яжуйте на сани, хай її Сонечко припікає.

Зима. Пустіть мене, я сама від вас піду.

Утікає. Сонечко танцює веснянку. З'являються «білі квіточки», підростають. Потім «блакитні проліски». Всі на сцені взяли за руки, танцюють.

1-й хлопець. Нумо до лісу ряст топтати.

Всі (разом). Біжимо. *(беруться за руки і ланцюжком тікають)*

На сцені. Сонечко танцює, іде в зал, розсипає «золоте проміння».

1-а дівчина *(співає веснянку)*

А вже красне сонечко

Припекло, припекло.

Ясне, щире золото

Розлило, розлило.

Хлопець

Сонечко, сонечко,

Яскравіше світи, світи.

Весну-Красну проси, проси!

Ведуча

Прийди, прийди, Весно,

Чепури наш рідний край.

З нами в гурті заспівай.

З'являється Весна.

У коло встають дівчата. Весна розкидає квіточки, за колом маленькі дівчата в білих хусточках. Весна підходить до них, розв'язує хусточки. Дівчата простягають рученята вгору, піднімаються, стають у танок.

Звучить веснянка:

Ведуча

Ой, Весно, Весно!

Що ти нам принесла?

Весна

На дерева цвіту.

На поле – жита.

На травичку – росу,

На дівчаток – красу.

Ведуча. А що ще ти нам принесла?

Весна

А на хлопців сили,

Щоб росли й міцніли.

А дівчатам – вічну красу, пісні українські.

Звучить пісня «Ой у лузі калина».

Веселіться, діти, а я полечу рідну Україну уквітчати, всіх звеселяти.

Розважальна частина – конкурси на кращу гумореску, народну пісню, танець, загадки.

1-а ведуча

Закінчується наше свято.

Хай біда і горе обходять ваш дім.

Доброго здоров'я зичимо усім.

2-а ведуча

Приймай Весну, моя Україно!

Як червона калина,

Як сонечко золоте,

Хай наша доля процвіте!

3-я ведуча

Є у нас єдина рідна Україна.

Є на Україні мова солов'їна.

Єднає мова всі народи,

Що прагнуть щастя і свободи.

Звучить пісня «Гей Україно, ненько прекрасна».

Використання таких форм роботи сприятиме вихованню не лише любові до народних традицій, а й формуванню естетичних смаків, інтересів та потреб молодших школярів. Такі свята здатні забезпечити інтеріоризацію культурних цінностей та традицій нашого народу в індивідуальні, особистісні утворення.

МУЗИЧНІ ІГРИ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Гра «Музичний годинник»

Мета: закріпити знання учнів про жанри музики (пісня, танець, марш), розвивати музичну пам'ять.

Обладнання: годинник з однією стрілкою. По периметру годинника розташовані прозорі кишені, у які вкладають картинки із зображеннями символами жанрів музики.

Методика проведення гри. Лунає музичний твір. Дитина визначає, який це твір за жанром, дуже добре, якщо вона впізнає назву твору, повертає стрілку до відповідної картинки.

Гра «Музичний магазин»

Мета: розвивати вміння визначати на слух тембри музичних інструментів.

Обладнання: магнітофон, аудіо записи звучання музичних інструментів, картки із зображенням музичних інструментів (фортепіано, сопілка, барабан, скрипка, бандура і т.д.)

Методика проведення гри. Учитель по черзі вмикає записи звучання різних музичних інструментів, а учневі необхідно впізнати який музичний інструмент продається зараз в магазині (добре, якщо учень скаже й до якої групи відноситься цей інструмент).

Гра «Аукціон композиторів»

Мета: закріплювати знання про біографію та творчість композиторів.

Обладнання: портрети композиторів.

Методика проведення гри. Учитель показує портрет композитора. Учні, щоб його «викупити», мають «роботи ставки» – називати відомості з життя, твори, характеризувати творчість, засоби виразності тощо. Хто назве більше – переможець.

Гра «Спіймаємо в долоньки»

Мета: розширити словниковий запас молодших школярів стосовно емоційно-образних характеристик музичних творів.

Методика проведення гри. Після прослуховування твору учитель описує характер, спеціально називаючи неправильні слова. Учні повинні «зловити» правильні слова-характеристики до даного твору.

Гра «Запитання – відповідь»

Мета: розвивати навички вокальної імпровізації, звуконаслідування.

Методика проведення гри. Учитель співає запитання, а учень має скласти і проспівати відповідь, або ж педагог співає початок музичної фрази, а учень має придумати її закінчення.

Гра «Чарівна музична квітка»

Мета: розвивати вміння дітей визначати характер, темп та динаміку музичного твору.

Обладнання: квітка із прозорими кишенями на пелюстках, у які вкладають предметні картки із зображенням сонечка, хмарки, дощу, маленьких та великих дзвоників, метелика, літака, ракети тощо.

Методика проведення гри. Учитель пропонує дітям уважно прослухати музичний твір та знайти картинку, яка відповідає характеру музики. Учні, прослухавши музику, вибирають картинку, вкладають в кишеню на пелюстці чарівної квіточки та розповідають про характер та інші засоби виразності музичного твору.

Гра «Хороший настрій»

Мета: розвивати вміння визначати настрій музичного твору, аналізувати твір.

Обладнання: картки зеленого, жовтого та червоного кольорів.

Методика проведення гри. Учитель роздає учням по три карточки кольору світлофора: зеленого, жовтого, червоного. Діти слухають музичний твір, після слухання вчитель запитує, як змінився настрій. Діти піднімають картки, які означають:

зелений колір – настрій хороший, змінився в кращу сторону;

жовтий колір – настрій нейтральний, ніяк не змінився;

червоний колір – настрій погіршився.

Учні розповідають, які почуття вони пережили, слухаючи той чи інший твір.

Гра «Луна»

Мета: формування та розвиток ритмічного чуття.

Методика проведення гри. Учитель плескає ритмічний малюнок, а учень повторює його за вчителем. Ритмічний малюнок можна подовжувати і ускладнювати.

Є варіант цієї гри більш складний. Вчитель проплескує ритмічний малюнок, наприклад **П П П П**, а учень має проплескати цей малюнок навпаки: **І І І І**.

Гра «Музична драбинка»

Мета: розвивати мелодичний слух учнів, чистоту інтонування.

Обладнання: комплект карток із сходинками

1-а картка – намальовані три сходинки вгору (послідовно)

2-а картка – чотири сходинки вгору;

3-а картка – п'ять сходинок вгору;

4-а – три сходинки вниз;

5-а – чотири сходинки вниз;

6-а - п'ять сходинок вниз;

7-а – три сходинки вгору (з інтервалами, наприклад терція);

8-а – три сходинки вниз (теж з інтервалами).

Методика проведення гри. Учитель програє на інструменті різні мелодичні малюнки, учні їх впізнають і показують на картках. Також учні за другим повторенням можуть їх проспівувати.

Гра «Знайомство»

Мета: розвиток мелодичної та ритмічної імпровізації.

Методика проведення гри. Учитель вітається з класом, пропонує познайомитися у незвичайній формі – музичній. На ритмічно-мелодичну вокальну імпровізацію вчителя музики у формі питання «Як тебе звати?» діти, відповідно, повинні проспівати своє ім'я.

Гра «Склади слово»

Мета: розвивати ритмічне чуття.

Обладнання: картки з ритмічними малюнками.

Методика проведення гри. Учитель роздає картки з різними ритмічними малюнками, зазначаючи, що І – та (довгий звук), а П – ті-ті (короткі звуки). Учням необхідно скласти слова в заданому ритмі. Наприклад:

П І П І – ділі-дон, ділі-дон;

І П І І – сонечко світить;

П П І І – я іду до школи.

Гра «Дерево мудрості»

Мета: закріплювати знання про життя та творчість композиторів, прослухані твори.

Обладнання: плакат з Деревом мудрості, аркуші паперу.

Методика проведення гри. Учні слухають розповідь учителя про життя і творчість композитора, придумують запитання щодо почутого, записують їх та «вішають на Дерево мудрості». Кожен підходить до Дерева, «зриває» записку, читає, відповідає. Інші оцінюють запитання та відповіді.

Гра «Вправний музикант»

Мета: закріплювати знання нотної грамоти.

Обладнання: комплекти карток із словами, які містять склади з назвами нот (наприклад, місто, лялька, парасолька, директор і т.п.).

Методика проведення гри. Учитель роздає двом командам різні картки, учні відшукують у словах ноти. Хто справився швидше, називає кількість нот, і їх назви. Якщо помилка – мінус один бал. Потім називає учень з іншої команди.